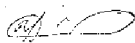

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
Факультет соціальних і гуманітарних наук
Кафедра іноземних мов

ДМИТРІВ Уляна Михайлівна

**«МОВА ВІЙНИ ТА СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ДЕГУМАНІЗАЦІЇ
У РОМАНІ Е. М. РЕМАРКА «НА ЗАХІДНОМУ ФРОНТІ БЕЗ ЗМІН»**

**Кваліфікаційна робота магістра
за спеціальністю 035 Філологія. Германські мови та літератури
(переклад включно). Мова і література (німецька)**

Особистий підпис – _____

Дмитрів У.М.

Юган Н.Л.,

Науковий керівник – _____

(доцент кафедри
іноземних мов, доктор
філологічних наук,
доцент)

Завідувач кафедри – _____

Перепадья Д.О.

(доцент кафедри
іноземних мов, кандидат
педагогічних наук,
доцент)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МОВНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ВІЙНИ ТА ДЕГУМАНІЗАЦІЇ	8
1.1. Поняття «мова війни» у сучасній лінгвістиці та літературознавстві	8
1.2. Мова як інструмент ідеології та маніпуляції в умовах війни.....	17
1.3. Дегуманізація як соціально-психологічний і дискурсивний феномен	26
1.4. Ремарк як представник гуманістичної антивоєнної літератури.....	36
Висновки до розділу 1	42
РОЗДІЛ 2. ЛІНГВІСТИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ДЕГУМАНІЗАЦІЇ У РОМАНІ Е. М. РЕМАРКА «НА ЗАХІДНОМУ ФРОНТІ БЕЗ ЗМІН»	44
2.1. Лексика війни та насильства у німецькій мові: характеристика семантичних полів.....	44
2.2. Стилїстика як інструмент вираження антивоєнного світогляду	52
2.3. Основні поняття стилїстики: стиль, троп, фігура, експресивність.....	58
2.4. Функція стилїстичних прийомів у побудові ідейного змісту роману Ремарка «На Західному фронті без змін».....	63
2.5. Лексико-стилїстичні домінанти роману Ремарка «На Західному фронті без змін»	68
Висновки до розділу 2	73
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

Актуальність дослідження мови війни та стилістичних засобів дегуманізації в романі Е. М. Ремарка «На Західному фронті без змін» зумовлена як літературознавчими, так і соціокультурними чинниками. У сучасному світі, позначеному численними воєнними конфліктами, проблема маніпулятивного використання мови, формування ворожості та руйнування гуманістичних цінностей набуває особливої ваги. Війна не лише змінює політичну карту, але й трансформує мовну картину світу, впливаючи на способи опису людини, ворога та реальності загалом. Дегуманізація стає ключовим дискурсивним механізмом, що виправдовує насильство, створює образ іншого й руйнує традиційні етичні орієнтири. Саме тому аналіз літературних текстів, що відображають ці процеси, є необхідним для розуміння того, як мова формує сприйняття війни.

Роман Ремарка є одним із найвпливовіших антивоєнних творів ХХ століття. Автор не лише фіксує трагізм Першої світової війни, але й демонструє мовні механізми, за допомогою яких військова дійсність перетворює людину на «гвинтик» у машині смерті. Стилiстичні засоби – метафори, порівняння, емоційно забарвлена лексика, символи – виконують у тексті не лише естетичну, а й важливу ідеологічну функцію. Вони відображають процес втрати людяності, руйнування моральної чутливості, розмивання меж між людським і нелюдським. Важливою є й специфіка військового дискурсу, що формує власну термінологію, евфемізми та узагальнення, які приховують жахи бойових дій й нормалізують смерть.

У фокусі дослідження знаходиться також проблема комунікації між солдатами, яка вибудовується на фрагментарності, стислості, жаргонізованості, що відображає психологічну втому, страх та прагнення пристосуватися до ненормальних умов існування. Через аналіз мовних практик персонажів можна простежити, як мова стає інструментом

психологічного захисту, а водночас і чинником дегуманізації, що притлумлює емпатію й сприяє знеособленню ворога.

Актуальність теми підсилюється паралелями із сучасними війнами, у межах яких мова так само виконує роль зброї, а саме формує пропагандистські наративи, створює образи «героїв» і «ворогів», виправдовує насильство. Аналіз роману Ремарка дозволяє глибше усвідомити універсальні закономірності функціонування мови війни та механізми, за допомогою яких дегуманізація проникає у суспільну свідомість. Це робить дослідження не лише літературознавчим, а й міждисциплінарним, важливим для сучасної лінгвістики, психології, соціології та медіадосліджень.

Звернення до проблематики мови війни й стилістичних засобів дегуманізації у романі «На Західному фронті без змін» є актуальним з огляду на його художню, історичну й суспільну значущість, а також на необхідність осмислення мовних механізмів, що визначають сприйняття війни та впливають на формування колективної пам'яті та цінностей сучасного суспільства.

Багато вітчизняних та зарубіжних науковців вивчали «мову війни» у лінгвістиці та літературознавстві, поняття «дегуманізація» в європейській літературі а саме: В. Антоненко, яка здійснює всебічний аналіз лексико-фразеологічного поля «війна» в українській та німецькій мовах [2, с. 188-190]. О. Джеріх, яка пропонує інструменти аналізу гіпоконцепту «неприродна смерть» у німецькій мові, що можуть бути адаптовані до теми війни [19, с. 5-10]. Різні аспекти антивоєнного дискурсу досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Г. Белль, К. Гурдуз, М. Гуменний, В. Гуменна, Т. ван Дейк, К. Карут, Д. Лакофф, М. Маклюєн, А. Міллер, С. Молева, С. Морріссі, І. Пономаренко, І. Стеф'юк, Т. Яценко та ін.

Об'єкт дослідження. Мовна репрезентація війни в художньому дискурсі Е. М. Ремарка, що відображена у романі «На Західному фронті без змін».

Предмет дослідження. Стилістичні засоби, мовні прийоми та дискурсивні механізми дегуманізації, які використовує Е.М. Ремарк для відтворення досвіду війни, трансформації образу людини та формування антивоєнного змісту твору.

Мета роботи. Визначити особливості мови війни та проаналізувати стилістичні засоби дегуманізації у романі Е. М. Ремарка «На Західному фронті без змін», з'ясувавши їхню роль у формуванні антивоєнного дискурсу твору та художньому відтворенні досвіду війни.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання низки конкретних завдань:

1. Окреслити теоретичні засади поняття «мова війни» та феномену дегуманізації в контексті лінгвістики, психології та дискурсивних студій.
2. Проаналізувати мовностилістичні особливості роману Ремарка, зокрема лексику, тропи та фігури, властиві військовому дискурсу.
3. Визначити основні стилістичні засоби дегуманізації, що вживаються у творі: зооморфізацію, механізацію людини, редукцію особистісних рис, евфемізацію війни та інші.
4. З'ясувати функції стилістичних засобів дегуманізації у структурі твору та їхній вплив на формування антивоєнного пафосу роману.
5. Виявити взаємозв'язок між мовними засобами та психологічними станами персонажів, що відображають травматичний досвід війни.

Наукова новизна роботи.

1. Уточнено й систематизовано поняття «мова війни» та «дегуманізація» в інтерпретації художнього тексту, з урахуванням сучасних підходів до аналізу дискурсу, психології війни та функціональної стилістики.

2. Здійснено комплексний аналіз стилістичних засобів дегуманізації у романі Ремарка з позицій сучасної лінгвістики дискурсу: метафор війни, зооморфізації, об'єктивації, редукції особистісних ознак та воєнних евфемізмів.

3. Виявлено специфіку функціонування мовних механізмів, що сприяють знеособленню солдатів і створенню образу «ворога» у тексті роману, а також їхню роль у формуванні антивоєнного наративу.

4. Обґрунтовано взаємозв'язок між стилістичними прийомами дегуманізації та психологічними станами персонажів (страхом, травмою, відчуженням), що дозволяє трактувати мову роману як інструмент художньої реконструкції травматичного досвіду війни.

Вибір методів дослідження визначався поставленими завданнями. Основними методами є описовий метод – для систематизації теоретичних положень про мову війни та дегуманізацію; метод лінгвістичного аналізу художнього тексту – для виявлення й класифікації мовно-стилістичних засобів, що використовуються у романі; контекстуально-інтерпретаційний метод – для пояснення функцій виявлених стилістичних явищ у тексті та їхнього впливу на художній сенс.

Матеріалом дослідження є більше 100 лексико-стилістичних одиниць, відібраних з роману Е. М. Ремарка «На західному фронті без змін».

Практична значущість роботи визначається тим, що його основні положення і висновки можна використовувати на лекціях, семінарах та практичних заняттях у курсі загального мовознавства, лексикології німецької мови, стилістики німецької мови. Результати роботи можна застосовувати при написанні курсових та кваліфікаційних робіт.

Апробація. Опубліковані тези «Семантика війни і втрати ідентичності у романі Еріха Марії Ремарка «Im Westen nichts Neues» у науковому виданні «Філологічні та педагогічні науки: сучасні виміри і виклики: збірник матеріалів II Всеукраїнської студентської інтернет-конференції (27 листопада 2025 року, Полтава) / за заг. ред. Н. Юган, В. Шкарлет. Полтава: ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, які поділяються на підрозділи, висновків, списку використаної літератури. У вступі формулюються актуальність, мета і завдання, наукова

новизна, практична значущість роботи, вказується матеріал дослідження і визначається структура роботи.

У першому розділі розглядаються особливості антивоєнного дискурсу у німецькій літературі (на прикладі роману Е. М. Ремарка «На західному фронті без змін»), поняття «війна» та феномен дегуманізації у культурі ХХ століття. У другому розділі аналізуються мовностилістичні засоби, що передають дегуманізацію суспільства, функціонування стилістичних прийомів у побудові ідейного змісту роману Е. М. Ремарка «На західному фронті без змін».

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МОВНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ВІЙНИ ТА ДЕГУМАНІЗАЦІЇ

1.1. Поняття «мова війни» у сучасній лінгвістиці та літературознавстві

Війна стала найбільшою трагедією ХХ століття. Вона знецінила людське життя і була трагедією як для переможених, так і для переможців. Перша світова війна, порівняно із Другою, перевершує вагомістю психологічних наслідків у суспільстві, хоча б через руйнування «укорінених ідеалів»[15].

Література як документ доби є її антропологічним дзеркалом відіграє важливу роль у репрезентації суспільних змін або травм. Деякі письменники одразу заперечували війну: Бертольд Брехт, Ромен Ролан, Леонгард Франк. Інші автори, повернувшись зі зруйнованими ідеалами після участі у бойових діях, по-своєму описували трагічний досвід Першої світової війни, наприклад Ернест Хемінгуей, Уільям Фолкнер, Еріх Марія Ремарк та інші. Твори цих письменників входять до спадку «втраченого покоління» (20 – 30-ті рр. ХХ століття), оскільки колишні військові не знаходили собі місця у післявоєнному світі. Вони відкрито засуджували війну, описували фізичні й духовні страждання людей. Провідним мотивом є доля «втраченої генерації» та «історія душевних потрясінь» [10, с. 61-72].

Як зазначає Ю. Дем'янчук, лінгвістика війни – це міждисциплінарна галузь сучасної лінгвістики, що досліджує мову війни як засіб ідеологічного впливу, риторичного прикриття, залякування, мовного зсуву, централізованої інформаційної політики, репресій та цензури; це механізм драматичного розчарування та емоційного відчуження; форма дипломатичного прикриття агресії, легітимації злочинів проти людства, що замасковані під риторику миру; це інструмент формування колективної пам'яті та фіксації воєнних

злочинів, засіб художнього осмислення, дипломатичної взаємодії, політичного тиску, як чинник міжнародно-політичної консолідації [17, с.231].

Розглядаючи визначення поняття «війна» в німецькій мові, важливо виявити такі характеристики:

1. Krieg – війна як організоване збройне зіткнення досить великої тривалості між державами, народами або збройними угрупованнями.

2. Krieg – війна як засіб досягнення певної політичної мети шляхом збройної боротьби.

3. Krieg – війна з використанням зброї, боротьба (війна – збройний конфлікт, боротьба, опір, повстання, прагнення підкорити своїй меті когонебудь проти волі).

4. Krieg – війна як політичне або приватне явище, війна, сварка, несприятливі відносини між людьми невеликої чисельності, нервові напруження, злість, досада до іншої людини.

5. Krieg – війна як «холодна війна» – політичний та історичний феномен, ситуація протистояння двох держав, політичних режимів [15, с.231-232].

У сучасній лінгвістиці поняття «мова війни» посідає важливе місце, оскільки мова є не лише засобом комунікації, а й одним із головних інструментів формування світогляду, впливу на колективну свідомість та легітимації насильства. Війна як соціальний та історичний феномен залишає глибокий слід у мовній системі суспільства, а її мовні прояви виявляються у військових документах, медійному дискурсі, політичній риторичі, художній літературі й навіть у повсякденному спілкуванні. Лінгвістика війни, яка активно розвивається з другої половини ХХ століття, досліджує, яким чином мова відображає, інтерпретує та конструює досвід війни.

Одним із ключових аспектів «мови війни» є її дегуманізувальний потенціал. Сучасні дослідники, такі як Дж. Лакофф та Т. ван Дейк, підкреслюють, що мова не просто описує війну, а робить її прийнятнішою для суспільства через використання евфемізмів, метафор військової героїки або технічної термінології. Наприклад, замість слів «вбивство» чи «смерть» у

політичному та медійному дискурсі часто вживаються конструкції на кшталт «ліквідація цілі», «нейтралізація», «побічні втрати». Таким чином, мова війни зменшує емоційне сприйняття трагедії та формує ілюзію відстороненості [74].

Важливим складником «мови війни» є мілітаризована метафорика, яка пронизує не лише військові тексти, а й повсякденну комунікацію. Метафоризація дає змогу трансформувати абстрактні або складні явища у зрозумілі образи. К. Камерон у своїх дослідженнях зазначає, що метафори на кшталт «фронт боротьби», «інформаційний наступ», «війна з корупцією» формують спосіб мислення суспільства в категоріях конфлікту. Такі мовні одиниці стають не лише описом реальності, а й інструментом її конструювання, сприяючи розвитку певних моделей поведінки та стереотипів [64; 73].

Ще один важливий вектор дослідження «мови війни» – це дискурсивна практика створення образу ворога. У цьому контексті мова відіграє ключову роль у процесах дегуманізації та поляризації. За спостереженнями фахівців із критичного дискурс-аналізу, створення узагальнених негативних образів («агресор», «варвар», «загарбник») допомагає мобілізувати соціальні групи, легітимізувати насильницькі дії та сформувати чітке розмежування між «своїми» та «чужими». Мова війни стає інструментом маніпуляції та управління масовою свідомістю.

Сучасна лінгвістика приділяє увагу і психолінгвістичним аспектам воєнної комунікації. Дослідники аналізують, як війна змінює мовлення індивідів, спричиняє появу нових слів, специфічних жаргонізмів, жаргонів окопної культури. Такі одиниці, як правило, мають емоційно забарвлений характер і відображають реальний досвід людей, що перебувають у стані небезпеки. Окрема гілка досліджень пов'язана з аналізом посттравматичного мовлення, у якому часто спостерігаються короткі фрази, номінативність, спрощена синтаксична структура – усе це також є проявами «мови війни» [36].

У художній літературі поняття «мова війни» проявляється в особливій організації художнього тексту. Письменники часто застосовують різні

стилістичні засоби для відтворення атмосфери конфлікту, серед яких – метафори насильства, гіперболи, варваризми, рваний синтаксис, внутрішні монологи, що фіксують психологічні стани героїв. На думку літературознавців, саме художній дискурс дозволяє найглибше осмислити ментальний вимір війни, передати переживання, які не завжди піддаються раціональному опису [53].

Отже, у сучасній лінгвістиці поняття «мова війни» охоплює широкий комплекс явищ – від політичної риторики й медійного дискурсу до індивідуально-психологічних проявів мовлення людей, які пережили бойові дії. Дослідження цього феномена допомагає зрозуміти, яким чином мова формує ставлення до війни, впливає на поведінку суспільства та здатна як відтворювати, так і руйнувати стереотипи. Аналіз «мови війни» є важливим не лише для опису лінгвістичних процесів, а й для осмислення гуманітарних, етичних і соціальних аспектів сучасного світу [53; 59].

Проблема відтворення війни в художній літературі є однією з центральних у гуманітарних студіях ХХ – ХХІ століття. Літературознавці дедалі частіше звертаються до аналізу того, як війна формує окрему систему мовлення – «мову війни», яка відображає не тільки події, але й їхній психологічний, етичний, культурний та ідеологічний вимір. У сучасному літературознавстві це поняття охоплює цілий комплекс художніх засобів і стратегій, що моделюють воєнний досвід у тексті: стилістичні прийоми, особливості наративу, способи зображення травми, репрезентацію простору і часу, образи насильства та смерть.

У літературознавстві термін «мова війни» трактується як сукупність художніх, семантичних та стилістичних засобів, за допомогою яких автори моделюють реальність війни. Це поняття не обмежується військовою термінологією, а включає в себе: мовні маркери агресії та насильства; дегуманізовані описи персонажів; метафоричні конструкції; фрагментарний або рваний синтаксис; специфічні жанрові особливості воєнного тексту.

Науковці Ю. Лотман, Г. Геллер наголошують, що мова війни часто є антисистемною, тобто руйнує звичні форми художнього письма, створюючи власну семіотичну реальність, у якій панує хаос, страх, смерть і невизначеність [33, с.45-48]. Однією з фундаментальних властивостей мови війни є її розірваність. Війна змінює структуру мислення та сприйняття, що безпосередньо відображається у мові:

- короткі уривчасті речення передають напруження;
- повтори моделюють шок і травму;
- порушення хронології відображає дезорієнтацію;
- зміна фокалізації демонструє відчуженість героя [32, с.581].

Воєнний наратив відзначається посттравматичною структурою, в якій автор намагається передати досвід, що не піддається логічному осмисленню, а відтак – і традиційному мовному оформленню. Саме тому «мова війни» часто містить парадоксальні поєднання, метафоричні гіперболізації, рвані діалоги та внутрішні монологи.

Дегуманізація – один із найбільш важливих компонентів мови війни в літературі. Вона проявляється у таких стилістичних прийомах:

- зооморфні та механістичні метафори (ворог як «хижак», «механізм», «масив»);
- знеособлені номінації (солдати як «тіла», «маса», «ряд»);
- об'єктний опис персонажів; інструменталізація мови насильства.

На думку дослідників А. Еткінда та К. Карута, дегуманізована мова дозволяє авторам показати, як війна руйнує людську індивідуальність, перетворюючи людину на одиницю статистики або елемент технічного процесу. Така мова водночас виконує і художню, і етичну функцію, наголошуючи на антимилітаристському пафосі тексту [63].

Метафора є одним із найпотужніших інструментів художнього осмислення війни. Дослідники літературної метафорики (Дж. Лакофф, М. Блек) стверджують, що метафора дозволяє вербалізувати надскладний досвід,

створюючи асоціативні структури, здатні передати емоційну й психологічну природу війни [64, с.22-30]. У воєнній літературі метафори часто пов'язані з: природними стихіями (війна як буря, катастрофа); технікою й механізмами (війна як машина руйнування); тілесністю та кров'ю; просторовими межами (фронт, окоп, мертва зона).

Символіка відіграє не меншу роль: поля, руїни, туман, ніч, дорога стають ключовими знаками, які структурують художній простір війни [30, с. 95].

Посттравматичний підхід у літературознавстві пояснює, що війна призводить до мовної недостатності – неможливості повністю висловити пережите. Тому в художніх текстах виникають: рвані фрази, паузи, мовчання, фрагментація наративу, нав'язливі повтори.

Це створює ефект «мови травми», який є важливим складником мови війни. Літературний текст у цьому контексті стає спробою осмислення та вербалізації невимовного досвіду [9, с. 89].

У багатьох творах ХХ – ХХІ століть (Е. М. Ремарк, Т. Капоте, Г. Белль, К. О. Шмідт) мова війни виконує антивоєнну функцію. Вона не лише описує жахи війни, а й підкреслює її антигуманну природу. Знеособленість, механізація, метафоризація насильства та зображення травми створюють враження повної деструкції людського світу. У цьому полягає гуманістичний потенціал воєнного тексту.

Аналізуючи твори на воєнну тематику, варто зазначити, що різні дослідники ототожнюють або розрізняють воєнний та антивоєнний романи. У статті про розвиток і типологію жанру воєнного роману Т. Гросевич називає його «провідним епічним жанром, що на тлі зображення воєнної дійсності актуалізує тему війни в літературі, порушує центральну проблему війни та миру, розвиває концепцію людини на війні»: *«Воєнний роман є провідним епічним жанром, що на тлі зображення воєнної дійсності актуалізує тему війни в літературі, порушує центральну проблему війни та миру, розвиває концепцію людини на війні»*. Але автор застосовує його у своєму дослідженні лише до творів про Другу світову війну. Одним із жанрових різновидів

воєнного роману він називає «ремаркистський» роман, а саме твори Е. М. Ремарка про «втрачене покоління», пригнічені соціальні інстинкти та втрату зв'язку із ґрунтом [10, с.61-70].

С. Белза стверджує, що воєнний роман завжди є антивоєнним [5, с.75-78]. Проте К. Гурдуз вважає, що не можна будь-який твір про війну називати антивоєнним. Дослідник зазначає, що існування таких понять як «воєнна, мілітарна література, воєнна проза, воєнний, батальний, антифашистський роман» ще більше ускладнюють жанрове розмежування антивоєнного роману [6; 10].

С.Л. Морріссі зараховує до воєнної літератури як антивоєнні твори, так і провоєнні, що прославляють війну та націоналізм. Він зазначає, що саме антивоєнні романи з Першої світової війни залишаються найбільш популярними й читаними [66].

Головним завданням антивоєнних текстів є правдиве зображення війни з метою руйнування міфів про неї. Завданням цього жанру є дослідження людини, тому автори у багатьох антивоєнних текстах значну увагу приділяють психологічному аспекту персонажів, зображуючи їхні переживання, конфлікти та емоції [11, с. 76].

І. Стеф'юк також підтверджує цю ідею, стверджуючи, що провідне місце у антивоєнних романах займають описи «внутрішнього світу конкретної людини», а не політичні події. Дослідниця зазначає, що така література гостро «порушує проблематику людини у межовій ситуації, ще виразніше протиставляються життя і смерть, честь і зрада, помітним є тяжіння до екзистенційних пошуків». На війні з'явилися поняття розчарування, нетривалості життя, злам цінностей, страх перед майбутнім. Художню творчість воєнного часу вона називає «документом доби» [47, с. 122].

Учена С. Морріссі пише, що антивоєнний жанр може розширюватись, коли не лише викриває численні насильства, біль і жах, а також застерігає від майбутніх воєн. Паралельна історія кохання або політична алегорія лише підсилюють антивоєнний посил, спонукають героїв продовжувати жити і

розповідати свою історію – відчувати жагу до життя попри все. Для цього жанру смерть і біль, насильство і руйнування є центральними. Антивоєнний роман, як зазначає автор, без болю і смерті, що транслують правдивість війни, розказаний щасливим, неушкодженим ветераном, просто не виконує свої функції і не є реалістичним. Тому біль у великих масштабах і, як наслідок, індивідуалізований фокус, змушують читача відчувати себе живим [66].

Необхідно оговорити, що антивоєнний роман постає як контамінована жанрова структура, а тому йому притаманні й інші жанрові домінанти на рівнях змісту, тематики чи хронотопу: філософська, соціально-психологічна, історична, пригодницька, фантастична, мариністична, урбаністична, новелістична тощо. Окрім наскрізних відчуттів болю і страждання, антивоєнним творам притаманна низка прийомів стилізації, що підсилюють та увиразнюють функції цього жанру.

Грунтовні дослідження на цю тему ми знаходимо у працях М. Гуменного та В. Гуменної (на матеріалі антивоєнних текстів А. Барбюса, Е. Ремарка та О. Гончара); К. Гурдуз, К. Галич та ін. Наприклад, М. Гуменний і В. Гуменна зазначають, що на поетикальному рівні антивоєнному роману притаманні метафоризація та асоціативні площини у структурі тексту, вплив воєнного екстер'єру, глибока символізація деталей та широка філософсько-естетична змістовність опису. Наскрізним художнім композиційним принципом вони називають трагічний контраст [13, с. 14-17].

К. Гурдуз називає елементи, які розширюють архітектоніку антивоєнного роману: жанрові підзаголовки, присвяти, назви окремих частин (розділів); перелічує поширені жанрові вставки: листи, новели й оповідання, сни, вірші, пісні тощо. Серед найпоширеніших художніх прийомів цього жанру дослідник виокремлює: ретроспекції, інтроспекції й антиципації. Саме завдяки ним автори досягають складної часопросторової структури й створюють в уяві читача калейдоскоп переживань людини на тлі мирного часу. Антивоєнний роман – це, по-перше, провідний епічний жанр, що розвиває

концепцію людини на війні; по-друге, це текст із контамінованою жанровою структурою, який засуджує війну [10; 12].

Головними завданнями антивоєнного роману є: а) правдиве зображення війни і руйнування міфів про неї (К. Гурдуз); б) опис психологічних переживань людини через війну; протистояння життя і смерті, честі і зради (І. Стеф'юк); г) транслювання болю, жаху і смерті в індивідуалізованому фокусі; застереження від воєн у майбутньому (С. Морріссі). Важливими рисами художньої стилізації антивоєнного роману є метафоризація, символізація позасюжетних деталей (М. Гуменний, В. Гуменна); використання ретроспекцій, інтроспекцій та антипацій задля зміни часопростору (К. Гурдуз) та воєнного часу.

Творчість відомого німецького письменника Е. М. Ремарка з новою силою актуалізувалась на тлі воєнних подій в Україні. Українці масово почали перечитувати класиків і звертатись до літератури про війну. Перший відомий роман Е. Ремарка, як і розквіт його творчості, датується 1929 роком, коли він написав свій роман «На Західному фронті без змін». Разом із романами «Повернення» та «Три товариші» ці твори складають так звану «тріаду» про «втрачене покоління».

Закордонних та українських досліджень творчості Е. Ремарка є багато, серед яких, як ми вважаємо, значними є праці С. Морріссі, М. Глюдз, К. Галича, Г. Давиденко, К. Гурдуза, Х. Гуменного та В. Гуменної та ін.

Дослідниця С. Морріссі влучно стверджує, що антивоєнна література Першої світової війни майже 100 років потому все ще лишається актуальною і має зв'язок із сучасними війнами. Література цього періоду була і продовжує бути взірцем для пізніших антивоєнних робіт, так само як і Перша світова війна стала моделлю для пізніших великих війн [66].

У передмові до видання «тріади» Ремарка у 2014 р. «Посттравматичний синдром тривалістю у століття» Н. Сняданко зазначає, що події Першої світової війни, які описані в цих творах, для багатьох з українців лишилися абстрактними й позачасовими. Однак, цим і підкреслюється універсальність

тексту. Будь-яка війна за своєю суттю абсурдна, позбавлена сенсу і не несе з собою нічого, окрім трагізму скалічених доль цілого покоління [46].

М. Гуменний і В. Гуменна у своїй статті стверджують, що Е. Ремарк вписує особисту історію й себе в систему героїв, коли він описує історію свого покоління, а оповідання і доля діляться порівну. Дослідники відзначають однією з особливостей його творів художній історизм – зображення історично динамічного життя з осмисленням вчинків героїв у соціальному й історичному конфліктах доби.

Мистецтво письменників подібне до живопису. Вони вибирають деталі для створення портретів своїх персонажів, а глибину їхніх характерів розкривають через зображення їхніх вчинків. Герої у романі «На Західному фронті без змін», на думку М. Гуменного і В. Гуменної, переважно гетерогенного складу, тобто їхні «голоси – це голос колективного героя», а самі вони «індивідуально не завершені, бо є своєрідними інгредієнтами цілого, в якому знаходиться домінуючий зміст, що розкривається через нього» [14, с.11-15].

1.2. Мова як інструмент ідеології та маніпуляції в умовах війни

Війна завжди супроводжується боротьбою не лише на фізичному, а й на інформаційному рівні. Мова в умовах війни перетворюється на інструмент ідеології, мобілізації, контролю та маніпуляції суспільною свідомістю. Вона формує образ ворога, виправдовує насильство, нормалізує жертви та легітимізує політичні рішення. Німецька література ХХ століття особливо чутлива до цих явищ, адже Німеччина пережила дві світові війни, тоталітарну пропаганду та післявоєнну рефлексію.

Воєнна риторика – це особливий тип дискурсу, що формує та підтримує систему ідеологічних цінностей, необхідних для функціонування воєнної машини. Для неї характерні:

- чорно-біле бачення світу («ми – вони»);
- мілітаризовані метафори;
- емоційна насиченість;
- експлуатація страху, героїзму та колективної травми;
- евфемізація насильства («ліквідація», «зачистка», «усунення загрози»).

Ці механізми знижують критичність сприйняття і сприяють формуванню підлеглої поведінки [78].

Німецькі письменники ХХ століття неодноразово викривали природу мовної маніпуляції під час війни. Їхні твори демонструють, як мова може як руйнувати, так і відновлювати людяність.

У романі «На Західному фронті без змін» (*Im Westen nichts Neues*) Ремарк показує, як офіційний військовий дискурс перетворює солдатів на «матеріал», «ресурс», «числа». Наприклад, командири стверджують:

«Der Mensch ist hier nichts, die Zahlen sind alles». («Людина тут ніщо, важливі тільки цифри»). Метою є вихолощення індивідуальності та перетворення людини на функцію.

Дегуманізована лексика – «Fleisch» (м'ясо), «Material», «Körper», – відображає механізацію смерті. Це критика офіційної пропаганди, яка приховує реальні жахи війни за нейтральною технічною мовою.

У творах Гайнріха Белля, зокрема в романі «Де ти був, Адаме?» (*Wo warst du, Adam?*), показано повне розходження між мовою пропаганди та реальністю фронту.

Офіційні повідомлення говорять про «героїчний наступ», тоді як персонажі бачать хаос, смерть і моральний занепад. Г. Белль демонструє двомовність війни:

- Мова влади – патетична, брехлива, піднесена.
- Мова солдата – коротка, травматична, огрубіла.

Так письменник викриває маніпулятивну сутність воєнного дискурсу [56].

Публіцист і сатирик Курт Тухольський у своїх текстах («Der Krieg», «Die Toten auf dem Schlachtfeld») аналізує риторику націоналізму і показує, як мова може виправдовувати масові злочини.

У його сатиричних фрагментах військові вигуки подані як абсурд:

«Für das Vaterland! Für die Ehre!» – тобто фрази, які приховують реальність смерті.

Іронія викриває штучність високих воєнних слоганів і демонструє їхню маніпулятивність [73].

У повоєнній новелістиці Борхерта («Das Brot», «Draußen vor der Tür») мова війни подана через мовчання, уривчастість, порожнечі. Це теж форма протесту проти воєнного дискурсу: коли мова стає інструментом маніпуляції, єдиною правдивою реакцією лишається мовчання [4, с.120].

На основі аналізованих творів можна виділити кілька ключових стратегій:

- Евфемізація.

Приховування смерті за нейтральними висловами:

«Säuberung» (зачистка), «Frontbegrädigung» (вирівнювання фронту).

- Дегуманізація ворога.

Опис суперника як тварини, машини, маси: у Ремарка французи часто названі «Gestalten», «Schatten».

- Гіперболізація героїзму.

Мілітаризовані гасла створюють міф про святість війни.

- Інформаційне спрощення.

- Перетворення складних подій на прості протиставлення: «Wir» (ми) vs. «Sie» (вони).

- Ідеологічне забарвлення лексики

«Freiheit», «Ehre», «Pflicht» (свобода, честь, обов'язок) – слова, що легітимізують насильство [78].

Мова у військових умовах стає одним із найефективніших інструментів маніпуляції та ідеологічного контролю. Німецька література першої половини

XX століття глибоко осмислює цей процес, демонструючи його руйнівний вплив на особистість і суспільство.

Твори Ремарка, Белля, Тухольського й Борхерта викривають функції воєнного дискурсу, такі як дегуманізація, спрощення реальності, відчуження, емоційний тиск і легітимація насильства. Через художні образи письменники розкривають справжню природу війни, показуючи, що маніпулятивна мова – не лише інструмент влади, а й елемент духовної деструкції.

У період війни мова стає одним із ключових інструментів впливу на свідомість суспільства. Вона не лише відображає реальність, але й активно її формує, визначаючи, кого вважати «своїм» і «чужим», які події трактувати як героїчні, а які – як злочинні. Дискурси війни завжди супроводжуються потужним ідеологічним навантаженням, що спрямоване на мобілізацію, консолідацію чи контроль населення. Саме тому аналіз мови в умовах війни має особливе значення для розуміння механізмів маніпуляції, пропаганди та конструювання національної ідентичності [55].

Ідеологія у війні реалізується передусім через мову – офіційні заяви, медіатексти, лозунги, повідомлення армії та влади. Військовий дискурс створює певну модель світу, у якій визначаються чіткі ролі: «ворог», «захисник», «жертва», «зрадник». Через лексику, метафори та риторичні фігури формуються емоційні реакції населення – страх, ненависть, солідарність, відчай або надія.

У періоди конфлікту влада зазвичай прагне контролювати інформаційний простір, адже інтерпретація подій безпосередньо впливає на готовність суспільства до спротиву чи компромісу. Тому мова стає головним каналом передачі ідеологічних установок.

Маніпуляція – це прихований вплив на свідомість, що спрямований на формування потрібної реакції. У воєнному дискурсі маніпулятивні техніки набувають масового і системного характеру. До найпоширеніших належать:

Евфемізація (пом'якшення назв жорстоких дій): «зачистка території», «ліквідація загрози», «нейтралізація живої сили».

Дегуманізація ворога: використання зооморфних чи механістичних метафор, що позбавляють супротивника людських якостей.

Демонізація: представлення ворога як абсолютного зла, небезпечного не лише для держави, а й для всього цивілізаційного світу.

Інформаційний контроль і повторюваність меседжів: створення «одноканальної» інтерпретації подій.

Апеляція до емоцій – насамперед страху, гніву або колективної травми.

Через ці механізми мова здатна змінювати поведінку людей, спрямовувати їхню оцінку реальності та формувати необхідні реакції [60].

Однією з центральних функцій мови війни є створення стабільного образу ворога. Влада і медіа формують наративи, у яких ворог подається як:

- загроза життю нації;
- носій варварства, аморальності, злочинності;
- антипод цивілізованих норм і цінностей.

Такі дискурси сприяють мобілізації суспільства, але водночас знижують критичність мислення, спрощують сприйняття реальності та полегшують легітимацію насильства [61].

Поряд із маніпулятивною функцією мова може виконувати і протилежну роль – бути інструментом інформаційної оборони, самозаспокоєння, збереження національної ідентичності. У воєнних умовах активізуються:

- патріотичні гасла;
- мова солідарності та підтримки;
- гумор та іронія як механізм психологічного самозахисту;
- дискурси героїзації власних захисників.

Таким чином формується контрнарратив, який протистоїть пропаганді ворога [53].

Феномен мови війни є одним із найважливіших гуманітарних аспектів, що дає змогу зрозуміти не лише спосіб мислення окремих історичних епох, а й механізми формування ідеологій, суспільних настроїв та колективних уявлень про «свого» і «чужого». У німецькій літературі XX – XXI століття

питання війни набуло особливої гостроти через два світові конфлікти, досвід диктатур, а також внутрішні етичні дискусії про відповідальність, пам'ять і провину. Літератори Німеччини від Еріха Марії Ремарка до Гюнтера Грасса, від Генріха Белля до сучасних авторів не лише описували події війни, а й аналізували, яким чином війна змінює мову – а через неї змінює й людину.

Мова війни у німецькій літературі виконує кілька ключових функцій:

- дегуманізація та руйнування особистості;
- викриття пропагандистських маніпуляцій;
- створення антивоєнного наративу через художні засоби;
- психологічне моделювання досвіду солдата і цивільного населення;
- критика тоталітарних режимів та авторитарних дискурсів.

Поняття «мова війни» охоплює кілька смислових рівнів:

- лексичний рівень: військові терміни, евфемізми, пропагандистські кліше;
- прагматичний рівень: функції (мобілізація, залякування, виправдання насильства);
- риторичний рівень: метафори, стратегії легітимізації, створення образу ворога;
- екзистенційний рівень: мовні прояви травматичного досвіду [20; 70].

У німецькій літературі, особливо після Першої світової війни, відбувається радикальне переосмислення цих аспектів, що проявляється у суворому реалізмі, психологічній напрузі та критичному ставленні до офіційної мови держави.

Поняття «мова війни» охоплює: лексичні та семантичні особливості, пов'язані з описом бойових дій, зброї, тілесності; наративні моделі (щоденникова форма, сповідь, документальний стиль); ідеологічні настанови, які проявляються через маніпулятивний код війни: патріотичні кліше, мілітаристські метафори, дегуманізацію; психолінгвістичні маркери травматичного досвіду, як-от фрагментарність, повтор, мовчання, інверсії.

Мова війни – це завжди мова межової ситуації, де події виходять за межі нормального людського досвіду, що провокує зсув у мовній картині світу. Такий дискурс часто руйнує звичну структуру оповіді, надає перевагу зрозумілим лише учасникам війни кодам, змінює емоційні реєстри.

У німецькій літературі після 1920-х років «ворог» перестає бути демонізованою фігурою. Ремарк та Белль показують солдатів супротивних армій як людей з такими ж страхами. Ворога «роздегуманізовує» не література, а офіційна пропаганда.

У німецькій літературі ХХ століття мова війни стає засобом антивоєнної критики. Письменники показують:

- лінгвістичні механізми насилля – як слова виправдовують вбивства;
- мову бюрократії, що приховує злочини;
- мову солдата, який відчайдушно намагається зберегти людяність;
- мову пам'яті, що попереджає про повторення трагедій [4; 21].

Розглянемо війну і мову у творах відомих німецьких письменників. Вольфганга Борхерт це голос «покоління окопів» Другої світової війни. Його мова – це:

- уривчастість;
- граничний мінімалізм;
- постійні паузи та повтори.

У знаменитому оповіданні «Draußen vor der Tür» («За дверима») головний герой Бекман, повернувшись з фронту, стикається з мовою, яка більше не працює. Він говорить короткими, ламаними реченнями:

«Ich kann nicht. Ich kann einfach nicht». Ці повтори – маркери посттравматичного мовлення.

Борхерт демонструє, що після війни мова втрачає здатність описувати реальність, і тому трансформується у крик, шепіт, фрагмент.

Мова Гайнріха Белль це мова морального спротиву. Белль у своїх творах («Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...», «Де ти був, Адаме?») розглядає

війну через призму людської гідності, тому його мова відзначається гуманістичним пафосом. У Белля:

- солдати зображені як жертви, а не механізми;
- мова війни стає трагедією, а не героїзмом;
- значне місце займають внутрішні монологи, які протиставляють людське – військовому.

Белль навмисно десакралізує мілітаристські штампи, замінюючи їх конкретними людськими історіями. Його стиль – антипропагандистський [56].

У романі «Die Blechtrommel» («Бляшаний барабан») Гюнтер Грасс пропонує іншу модель мови війни – гротеск і іронію.

Мова війни у Грасса:

- демонструє абсурдність нацистської ідеології;
- викриває механізми колективної сліпоти;
- перетворює насильство на експресивні гротескні образи [48].

Оскар Мацерат, який відмовляється рости, символізує відмову від дорослого світу, що асоціюється з війною й моралізаторською риторикою Третього Рейху.

Ліон Фейхтвангер у своїх романах «Вигнанець», «Брати Лаутензак» та інших демонструє:

- мілітаристську мову як інструмент пропаганди;
- нацистську риторикою як модель масової маніпуляції;
- важливість критичного мислення в умовах тоталітарного дискурсу.

Він детально відтворює стилістику пропагандистських промов, показує їхню ритміку, гіперболізацію, апеляцію до страху й «народного духу» [48].

У XXI столітті мова війни трансформується, але зберігає свої ключові риси. У творах Дженні Ерпенбек, Юлі Цех, Норберта Гшвенднера та інших авторів, які звертаються до теми війни, міграції та пам'яті, спостерігаються такі тенденції:

- інтертекстуальність (перегук з Ремарком і Беллем);
- психологізація військового досвіду;

- метафоризація війни як травми суспільства.

Сучасні автори часто аналізують медійну мову війни, фейкові наративи, маніпуляції, створюючи новий тип антивоєнного дискурсу [67].

Для німецьких письменників мова війни є одночасно: засобом правдивого зображення; моральним викликом; естетичним інструментом формування критичної дистанції.

До головних поетикальних рис належать:

- Уривчастість, фрагментарність – як форма зображення хаосу.
- Гротеск і сюрреалізм (Ґрасс) – для деміфологізації війни.
- Документальність і репортажність (Белль) – для наближення до реальності.
- Стихійність мови, травми (Борхерт) – для вираження психологічного шоку.
- Антимілітаристські контрасти (Ремарк) – мова буденності протиставлена мові смерті.

Усі ці прийоми створюють складну літературну традицію, де війна зображена не як простий історичний факт, а як глибока культурна й лінгвістична травма [72].

Для німецьких письменників мова війни є одночасно:

- засобом правдивого зображення;
- моральним викликом;
- естетичним інструментом формування критичної дистанції.

Таким чином, мова війни в німецькій літературі – це багатозаровий дискурс, що поєднує художню, ідеологічну та психологічну площини. Вона розкриває:

- дегуманізаційні механізми мілітаристських режимів;
- руйнівний вплив війни на мовлення, свідомість і пам'ять;
- різні стратегії літературного спротиву – від гуманістичного реалізму Ремарка та Белля до гротеска Ґрасса й мінімалізму Борхерта [78].

Німецькі письменники створюють антивоєнний канон, де мова стає не зброєю, а інструментом відновлення людяності, пам'яті та етичного саморефлексування.

1.3. Дегуманізація як соціально-психологічний і дискурсивний феномен

У сучасному світі дегуманізація постає як один із центральних механізмів, що впливають на формування суспільної поведінки, політичних рішень та масових настроїв. Феномен дегуманізації розглядається у широкому міждисциплінарному полі – від психології та соціології до лінгвістики та культурології. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах воєнних конфліктів, масової пропаганди та інформаційних війн, коли дегуманізувальна мова стає не лише віддзеркаленням насильства, але й його інструментом. Такі науковці, як А. Бандура (Albert Bandura), Ф. Зімбардо (Philip Zimbardo), Г. Келман (Herbert Kelman), С. Гаслам (Nick Haslam), Т. ван Дейк (Teun A. van Dijk), З. Бауман (Zygmunt Bauman) наголошують, що дегуманізація проявляється у процесі перетворення людини на об'єкт – «ворога», «ресурс», «матеріал», «загрозу» Це сприяє руйнуванню емпатії, легітимізації агресії та стиранню моральних кордонів. У мовному дискурсі дегуманізація виражається через створення негативних ярликів, використання узагальнень, метафор насилля, знеособлення та формування образу «нелюди».

Дегуманізація не лише впливає на перебіг збройних конфліктів, а й перетворюється на повсякденну практику у політичних медіа, соціальних мережах, інформаційних кампаніях. Вивчення її механізмів дозволяє зрозуміти, як мова може стимулювати насилля або, навпаки, запобігати йому [63].

Поняття дегуманізації бере початок із філософських і соціологічних досліджень ХХ століття. М. Шелер та Е. Левінас підкреслювали, що втрата людяності пов'язана з руйнуванням етичного ставлення до Іншого [74. С.180-

185]. У психології цей термін активно розроблявся у працях Г. Олпорта, А. Бандури, Н. Хаслама.

Н. Хаслам виокремлює два основні типи дегуманізації:

1. Інфралюдська дегуманізація – заперечення «вищих» людських якостей (раціональності, контролю, моралі).
2. Механістична дегуманізація – сприйняття людини як неживого об'єкта, механізму або ресурсу [63].

У соціології дегуманізацію трактують як спосіб організації влади та контролю. Наприклад, З. Бауман у книзі «Модерність і Голокост» показує, що бюрократична мова й технічні процедури можуть замінити моральні оцінки.

Таким чином, дегуманізація – це процес знецінення людини, який може проявлятися у мові, поведінці, інституційних практиках.

Психологічні дослідження доводять, що дегуманізація ґрунтується на кількох механізмах:

1. *Категоризація та поділ на «своїх» і «чужих»*. Людина легше дегуманізує представників іншої групи. Цей ефект посилюється в умовах конфлікту.

2. *Фрустрація і проєкція*. Накопичена агресія проєктується на «чужого», що призводить до його знецінення.

3. *Моральна відстороненість* (А. Бандура). Індивід виправдовує насильство через перекладання відповідальності, применшення шкоди, дегуманізацію жертви.

4. *Конформізм і груповий тиск*. Дегуманізувальні погляди часто засвоюються через належність до певної спільноти.

5. *Емоційна десенсибілізація*. Постійний контакт із насиллям знижує емпатію.

Усі ці фактори роблять дегуманізацію не індивідуальним, а системним явищем [54].

Історія демонструє, що дегуманізація часто передує масовому насиллю. Форми її прояву:

- колоніальна риторика – (зображення інших народів як «дикунів»);
- нацистська пропаганда, що дегуманізувала євреїв, ромів, слов'ян;
- мова холодної війни – («імперія зла», «загроза»);
- сучасні інформаційні війни, де противник редукується до ярлика.

Дегуманізація завжди має мовну природу: через терміни, метафори, порівняння створюється нова «реальність» [28].

Розглянемо мовні стратегії дегуманізації. Серед типових мовних стратегій:

1. *Метамова біологізації*. Порівняння людей зі шкідниками, вірусами, тваринами («паразити», «щури»).

2. *Механізація*. Заміна слів «люди» на «одиниці», «контингент», «ресурс», «матеріал».

3. *Евфемізація*. Приховування насилля за нейтральними термінами («ліквідація», «зачистка», «остаточне рішення»).

4. *Мовні ярлики і стереотипи*. Узагальнювальні поняття, що нівелюють індивідуальність: «ворог», «зрадники», «сепаратисти», «фанатики».

5. *Дискурсивна поляризація*. Створення опозиції «ми – вони», де «вони» завжди негативні.

6. *Ритуалізована пропагандистська риторика*. Мова, позбавлена смислової конкретики, але ефективна емоційно: гасла, заклики, повтори.

Пропаганда використовує дегуманізацію як стратегічний інструмент:

- внутрішня пропаганда – мобілізує населення;
- зовнішня пропаганда – знижує емпатію до противника;
- військова риторика – забезпечує психологічну готовність до насилля.

У більшості воєнних конфліктів використовуються повторювані тактики:

- створення міфічного ворога;

- поширення чуток і страхів;
- використання історичних або псевдоісторичних аргументів;
- редукція противника до групи без індивідуальних рис.

Як стверджує Т. ван Дейк, такий дискурс має на меті захист власної групи шляхом негативної презентації іншої групи [74. С99-105].

В умовах сучасних гібридних війн дегуманізація поширюється через медіа, соціальні мережі, коментарі, що робить її масовою та неконтрольованою.

Таким чином, дегуманізація:

- ґрунтується на психологічних механізмах категоризації, проєкції, морального відсторонення;
- має виражену мовну природу та реалізується через метафори, ярлики, евфемізми;
- відіграє ключову роль у формуванні пропаганди та виправданні насильства;
- є одним із найнебезпечніших механізмів руйнування соціальної взаємодії, оскільки призводить до втрати емпатії [74].

У дискурсивному аспекті дегуманізація постає як інструмент влади, за допомогою якого створюються образи «іншого» – загрози, ворога, об'єкта.

Розуміння механізмів дегуманізації є важливим не лише для гуманітарних наук, а й для побудови демократичного суспільства, в якому мова не слугує насиллю.

Розглянемо особливості мовної організації роману Е. М. Ремарка «На Західному фронті без змін». Ремарк майстерно використовує просту, водночас емоційно насичену мову, що фіксує перспективу звичайного солдата. У тексті широко представлено військову лексику, жаргон, а також метафоричні структури, які передають атмосферу руйнування, страху та прогресуючої втрати людських рис.

Одним із ключових засобів дегуманізації є порівняння солдатів із механізмами чи безликою масою. У романі звучить думка, що війна

перетворює людину на частину механізованої машини смерті. Солдати не ідентифікуються за іменами – вони колективізуються, сприймаються як «ми», що втрачає індивідуальність.

Часті зооморфізми як «ми стали звірами», «нас кидають, як худобу» – акцентують деградацію людської природи під впливом бойового досвіду. Вони показують, як війна відкидає людину на рівень інстинктів. Військовий дискурс у романі демонструє систематичне використання евфемізмів: смерть описується як «вибуття», генерали говорять про «втрати», «операції», «укріплення позицій». Таке дистанціювання на мовному рівні критикується автором як спосіб приховування реальних жахів [59].

Дегуманізація є основою антивоєнної риторики роману М. Ремарка «На Західному фронті без змін». Мовна дегуманізація у романі є засобом викриття абсурдності війни.

Ремарк не лише фіксує дегуманізовану мову, але й розкриває її абсурдність дійсності. Контраст між офіційною риторикою (героїзм, обов'язок, патріотизм) та реальністю фронту формує антивоєнний пафос твору.

Мова відображає поступову втрату чутливості, страх, апатію, з'являється «мовчання» як невимовність травми. Відсутність високих слів, проста лексика буденності та смерті посилюють гуманістичний протест проти війни.

Завдяки мовним засобам автор створює не лише опис подій, а й цілісну емоційно-психологічну картину, що спонукає читача до співпереживання та критичного осмислення війни.

Дегуманізована мова в романі Е. М. Ремарка «На Західному фронті без змін» є ключовим художнім засобом формування антивоєнної риторики. Вона дозволяє відобразити трагізм війни, зруйновані людські долі та психологічну деградацію людини під впливом насильства. Мовні засоби дегуманізації – метафори, евфемізми, жаргон – виконують функцію оголення механізмів війни та водночас стають інструментом пацифістського послання автора [55].

Надамо добірку оригінальних німецькомовних прикладів дегуманізованої лексики та мовних конструкцій із роману Е. М. Ремарка «Im Westen nichts Neues», які відображають механізми об'єктивації, зооморфізації, знеособлення та евфемізації війни.

1. Механізація та об'єктивація людини

«*Wir sind keine Menschen mehr – wir sind Maschinen*».

«Ми більше не люди – ми машини».

«*Der Krieg hat uns für alles stumpf gemacht*».

Війна зробила нас нечутливими. (Показує знеособлення психіки).

«*Wir funktionieren*».

Ми просто функціонуємо. (Людина зведена до механізму).

«*Wir marschieren wie Automaten*».

Ми маршуємо, як автомати.

2. Зооморфізація солдатів

«*Wir sind wie Tiere geworden*».

Ми стали як тварини.

«*Wie wilde Tiere stürzen wir uns in die Granattrichter*».

Як дикі тварини кидаємося в вирви.

«*Man jagt uns wie Vieh*».

Нас ганяють, як худобу.

«*Wir kauern in den Löchern wie Ratten*».

Ми сидимо в норах, як щурі.

3. Знеособлення і перетворення тіл на «об'єкти»

«*Die Leichen liegen durcheinander*».

Трупи лежать упереміш. (Люди сприймаються як безіменна маса).

«*Ein Haufen zeretzter Körper*».

Купа розірваних тіл.

«*Er ist nur noch ein Stück Fleisch*».

Він – лише шматок м'яса.

«*Sie schleppen die Körper weg*».

Вони відтягують тіла. (Термінологія, яка нівелює індивідуальність загиблих.)

4. Евфемізми воєнної бюрократії

«*Verluste*»

Втрати (замість «загиблі»).

«*Ausfälle*».

Вибулі (евфемізм смерті або тяжкого поранення).

«*Das Unternehmen*».

Операція (згладжує реальність кровопролиття).

«*Das Gelände sichern*».

Укріпити/забезпечити територію (замість «захопити зі значними жертвами»).

5. Дегуманізація ворога

«*Der Gegner*»

Опонент, противник, суперник (як безликий колективний образ). У романі часто вживається лише це слово замість конкретних імен чи характеристик.

«*Die Engländer sind zäh wie Hunde*».

Англійці вперті, як собаки. (Одна з цитованих солдатських реплік.)

«*Man sieht sie nicht als Menschen, sondern als Ziele*».

Їх не бачиш як людей, а як цілі.

6. Жорсткий фронтовий жаргон (нормалізація насильства)

«*Er wurde zerfetzt*».

Його розірвало.

«*Er hat's erwischt*».

Його накрило / Він дістав своє.

«*Alles ist weg*» (про частини тіла).

Усе зникло / відірвало.

«*Wir liegen unter schwerem Feuer*».

Ми лежимо під сильним вогнем. (Емоційно нейтральна подача смертельної небезпеки.)

7. Мовчання як форма дегуманізації

«Wir haben keine Worte mehr».

У нас більше немає слів.

«Es ist alles unsagbar».

Усе невимовне.

(Мовчання виступає символом втрати людського способу осмислення світу) [41].

Тема дегуманізації в умовах війни посідає важливе місце в сучасних гуманітарних дослідженнях, оскільки саме мова є одним із ключових інструментів конструювання соціальної реальності та формування колективних уявлень. У романі Е. М. Ремарка «На Західному фронті без змін» мова війни не лише відображає травматичний досвід солдатів, але й стає засобом критики насильства, абсурдності та нівелювання людського життя.

Дегуманізована мова у романі Ремарка виконує складну художню та ідейну функцію. Вона не лише стилістично моделює атмосферу фронтового буття, а й стає одним із головних засобів формування антивоєнної риторики твору. Через знеособлення, механізацію, огрубіння та відсутність емоційності Ремарк демонструє катастрофу гуманності, яка неминуче настає у війні, тим самим утверджуючи центральну антивоєнну ідею роману.

Дегуманізована лексика, образи та риторика сприяють створенню потужного антивоєнного посилу, що робить роман одним із найвпливовіших творів пацифістської літератури ХХ століття [63, с.259-260].

Таким чином, дегуманізація трактується як процес заперечення людських властивостей, індивідуальності та цінності певних груп або окремих людей. У соціальній психології вона вважається механізмом, який дозволяє легітимізувати насильство та знижувати моральні бар'єри щодо застосування жорстокості.

1.4. Ремарк як представник гуманістичної антивоєнної літератури

Постать Еріха Марії Ремарка займає особливе місце в історії європейської літератури ХХ століття. Його твори, присвячені трагедії Першої світової війни та її наслідкам, сформували нову естетичну парадигму – парадигму гуманістичної антивоєнної прози. У той час, коли масова культура й державна пропаганда багатьох країн романтизували війну, представляючи її як арену героїзму, честі й національного піднесення, Е. М. Ремарк створив альтернативний наратив – правдивий, болісний, позбавлений пафосу. Він відкрив перед читачем реальність війни не як «великої історичної події», а як трагедії людського життя, зруйнованих доль і психологічних руйнувань, що тривають задовго після завершення бойових дій.

Ім'я Еріха Марії Ремарка (1898 – 1970), німецького письменника, стало відоме світу завдяки антивоєнному роману «На західному фронті без змін», написання якого принесло йому славу. В чому сила і дієвість слова Ремарка, як і цілого твору? В щирості, простоті і правдивості, з якою автор передав пережитий життєвий досвід. У віці 18 років із-за шкільної парти він був мобілізований до німецької армії і разом з іншими однокласниками-новобранцями, після коротких курсів військової підготовки, відправлений у 1916 році на Західний фронт, де зазнав поранення та потрапив до шпиталю. Гіркий досвід війни мав величезний вплив на світогляд юного солдата і ліг в основу написання його найвідомішого роману «Im Westen nichts Neues».

Він вижив, щоб як живий свідок жахів війни своїм мовчазним романом крізь століття голосити на весь світ безглуздість війни як такої. Ідея роману: засудження війни. У фронтових зведеннях, які солдати читали у перервах між боями, фігурувала лише єдина фраза – «на Заході без змін», але через свою проникливість та уважність Ремарк бачив ці страшні «зміни», які на війні відбуваються в нутрі кожного солдата, змінюючи щодня їх світогляд, почуття і душу, а точніше – нещадно руйнуючи все.

Ремарк реалістично зобразив жахи війни очима простих солдатів. Його творчість, завдяки глибокому гуманізму, залишається актуальною і сьогодні.

Ключову роль у формуванні психології персонажів відіграє соціально-історичний контекст, адже він визначає умови їхнього життя, суспільні цінності, культурні норми, а також травматичні або значущі події, які впливають на їхню особистість. У художній літературі цей контекст часто є невіддільним від внутрішнього світу героїв, оскільки він пояснює їхню поведінку, конфлікти та емоції.

1. *Соціально-історичні умови* впливають на характер і мотивацію персонажів, на формування системи цінностей, переконань і способу мислення героїв. Приклад: У романі «На західному фронті без змін» Пауль Боймер та його товариші є частиною «втраченого покоління», яке війна позбавила ідеалів, юності й надій на майбутнє. Психологія персонажів формується під впливом Першої світової війни, яка зруйнувала їхню віру в гуманізм і прогрес.

2. *Роль суспільних норм і стереотипів.* У кожному історичному періоді існують усталені соціальні уявлення, які впливають на вибір і поведінку персонажів. Приклад: У творах ХІХ століття героїні часто стикаються з конфліктом між суспільними очікуваннями (шлюб, сім'я) і особистими бажаннями (незалежність, кар'єра). Соціальний тиск формує їхню внутрішню боротьбу. Перша світова війна розділила не лише народи, а й зв'язок між поколіннями: тоді як «батьки» ще писали статті про героїзм, «діти» проходили через лазарети і помирали; в той час як «батьки» думали, що служіння державі першочергове, «діти» вже знали, що немає нічого сильнішого за страх смерті.

3. *Травматичний вплив історичних подій.* Глобальні катастрофи, як-от війни, революції чи економічні кризи, залишають глибокий відбиток на психіці персонажів, змушуючи їх адаптуватися до нових реалій. Приклад: війна в романі Ремарка стає основним рушієм дегуманізації солдатів, але водночас зміцнює їхній зв'язок із товаришами, формуючи психологію виживання.

4. *Економічні умови.* Матеріальне становище, класова належність чи соціальна нерівність визначають можливості героїв, а також їхні страхи та

амбіції. Приклад: у романі Ремарка зображено вплив бідності на психіку персонажів: через страх голоду солдати підвішують хліб на гілку дерева, щоб не з'їли його щури, а прикладом прагнення до хоч трішки комфортнішого життя на фронті є чоботи Еммеріха.

5. *Війна і революція як чинники психологічної трансформації.* Глобальні соціальні потрясіння часто змінюють світогляд персонажів, змушують їх переоцінювати життя. Приклад: у романі «На Західному фронті без змін» війна не лише випробовує героїв на мужність, а й змінює їхнє бачення. Молоді хлопці повірили у пропаганду вчителя і опинилися на війні. На передовій швидко зрозуміли, що війна – це не можливість послужити своїй батьківщині, а звичайна бійня, в якій немає нічого героїчного і людяного.

6. *Вплив ідеології та пропаганди.* Історичний період може бути насичений ідеологією, яка формує свідомість персонажів, впливаючи на їхні рішення та поведінку. Приклад: у творах Ремарка персонажі живуть у світі тоталітарної ідеології, яка формує їхню психологію підкорення або спротиву.

7. *Міграція та культурний контекст.* Соціальні умови, зумовлені переселенням або зіткненням різних культур, впливають на формування ідентичності персонажів. Приклад: У творах Е.М. Ремарка герої інколи перебувають у культурному вакуумі, переживаючи через міграцію кризу ідентичності або перебування на межі кількох культур.

8. *Роль технологічного прогресу.* Історичні зміни, пов'язані з розвитком науки й техніки, змінюють уявлення персонажів про майбутнє і самих себе. На полі бою перемагає той, хто добре до зубів озброєний і є з запасом їжі.

Таким чином соціально-історичний контекст – це не лише фон для розгортання подій, а й активний чинник формування психології персонажів. Він визначає їхній світогляд, конфлікти, цінності та внутрішній розвиток, роблячи літературні твори глибшими та більш реалістичними [24, с.59].

Так назва роману стає гаслом протилежного бачення: кривава та жорстока війна, без перебільшень, змінює долі. На нашу думку, автором вибрана саме ця назва роману «На Заході без змін», щоб весь світ теж звернув

увагу та все ж таки побачив ці непоправні наслідки війни. Саме в цьому і є сміливість Е.М. Ремарка: не побоятися найперше оголити глибини своєї душі, і заявити на весь світ. Ця книга – не викриття і не сповідь. Це лише спроба розповісти про покоління, яке занапастила війна, про тих, хто став її жертвою, навіть якщо врятувався від снарядів.

Ключова тема роману – розповідь про «втрачене покоління» людей, чий життя, як і його, були скалічені через військові дії Першої світової. Але як Ремарку, яскравому представнику «втраченого покоління», вдалося не зламатися та стати одним з ключових письменників ХХ століття? Відповідь проста: Ремарк писав, не тримав біль у собі, писав і писав, виливав на папері «без прикрас» реальність війни. Саме написання на папері наболілого в душі мало терапевтичний ефект, сприяло зниженню рівня його тривожності, переробці травматичного досвіду та відновленню емоційної рівноваги [12, с. 14-17].

Після успіху «На західному фронті без змін» (1929) Ремарк не зупиняється, знову пише. Увесь «набутий досвід» гіркоти війни, як і безвихідь життя повоєнних емігрантів, визначило тематику його творчості, яку письменник вміло реалізував у написанні своїх інших антивоєнних романах: «Повернення» (1931), «Три товариші» (1936), «Тріумфальна арка» (1945), «Час жити і час помирати» (1954), «Чорний обеліск» (1956). Ці твори лікують його зранену душу і водночас стають популярними, адже розкривають такі актуальні теми, як людяність і любов, біль і втрати та, звичайно, наслідки війни. Еріх Марія Ремарк був не лише літератором, а й голосом «втраченого покоління» та через свої праці проповідував світу правду про жорстокі реальності війни. Його твори завжди будуть нагадувати про цінність миру і людяності.

Антивоєнність Ремарка не обмежується простим засудженням насильства. Його гуманізм полягає у прагненні побачити в людині не «солдата», «гвинтик», «національного героя», а передусім індивіда, здатного на емоції, дружбу, страхи, внутрішні переживання.

Він відкриває внутрішній світ «втраченої генерації», яка стала заручником історичних процесів і опинилася між смертю на фронті та пусткою мирного життя. Творчість Ремарка – це цілісна антивоєнна філософія, що має величезне естетичне, етичне й соціальне значення й не втрачає актуальності у XXI столітті [304, с.89-90].

Перша світова війна стала поворотним моментом для європейської культури. Ідеали прогресу, гуманізму, наукового розвитку, які характеризували XIX століття, були зруйновані масштабом насильства та жертв. Мільйони солдатів повернулися додому психологічно зламаними, з відчуттям абсурдності світу й неможливості повернення до попереднього життя. Це покоління увійшло в історію як «втрачене».

Ремарк був безпосереднім учасником подій: у 1917 році його мобілізували, він служив піхотинцем, отримав поранення й тривалий час перебував у шпиталі. Особистий досвід фронту став основою його подальшого творчого світогляду та визначив головний тематичний напрям – антивоєнність, що базується не на ідеологічних переконаннях, а на екзистенційному досвіді.

Соціальна атмосфера Веймарської республіки, криза національної ідентичності, розчарування в політичних інститутах та економічні труднощі – усе це сприяло виникненню літератури, яка прагнула осмислити наслідки війни не тільки як історичного факту, а як катастрофи людяності. Саме на цьому підґрунті постала антивоєнна проза Ремарка.

Гуманізм Ремарка є не абстрактною філософською категорією, а практикою збереження людського в людині в умовах дегуманізації війни. Основу його антивоєнного гуманізму можна визначити за такими напрямками:

У творах Ремарка війна завжди постає як результат політичних амбіцій, які не мають нічого спільного з інтересами конкретної людини. Солдати різних націй показані не як вороги, а як однаково нещасні жертви обставин. Протиставлення людини та системи, індивідуального і масового – одна з центральних філософських ідей його творчості.

Ремарк руйнує традиційні військові стереотипи про героїзм, честь, славу. У його романах немає ідеалізованих батальних сцен. Він показує окопи, страх, бруд, смерть, виснаження, фізичні та психічні каліцтва – усе те, що зазвичай залишалось за межами офіційних дискурсів.

Гуманізм Ремарка виявляється у глибокій увазі до внутрішнього світу персонажів. Психологічна травма, страх, відчуження, апатія, розгубленість після повернення додому – ці стани не тільки відтворюються, а й аналізуються як універсальний людський досвід [23, с.45].

Письменник послідовно виступає проти націоналістичної риторики. У його романах ворог – це дзеркальне відображення «свого» солдата: така сама людина з такими ж страхами та мріями.

Художня система Ремарка визначається лаконізмом, емоційністю та психологічною точністю. Його поетика будується на кількох ключових особливостях. В романах письменника простежуються спеціальні лексичні ряди, які формують воєнний дискурс: жаргон солдатів, суха «технічна» лексика, евфемізми, що приховують трагізм подій. Ця мова демонструє, як війна змінює спосіб мислення, примушує вживати слова, спрямовані на знеособлення та знецінення людського життя [1, с.78].

Е.М. Ремарк не використовує пафосних описів; його стиль вирізняється точністю деталей, медичністю, навіть натуралістичністю, коли це необхідно. Таке зображення війни розкриває її справжню сутність – хаос і смерть.

Повторюваними символами є окопи, черга на їжу, безіменні могили, поламані дерева, туман, осінні пейзажі. Вони позначають крихкість життя та відчуття приреченості, яке супроводжує персонажів.

У нелюдських обставинах головною цінністю для героїв стає дружба. Це один із найяскравіших гуманістичних мотивів творчості Ремарка: людина виживає завдяки підтримці іншої людини.

Роман «На Західному фронті без змін» став найвідомішим твором Ремарка та програмним текстом усього антивоєнного руху ХХ століття. Автор показує війну очима юних солдатів, які щойно закінчили школу. Замість

героїзму – страх, розгубленість, втрата ідентичності. Війна вбиває не тільки фізично, але й духовно.

Ремарк демонструє, як люди перетворюються на «матеріал», «людський ресурс». Система вчить солдата не думати, не відчувати, не співчувати. Саме втрата людського обличчя є найбільшою трагедією війни [39, с. 196].

Безіменні іменування солдат, молодого покоління, коливаються від позитивно оцінних (співчуття автора крізь призму оповідача) до негативно характеризувальних і іронічно-презирливих (як самооцінювання), з різноманітними семами й експресивно-емоційними конотаціями. Узагальнений образ солдата постає із сукупності суперечливих семантичних ознак, де домінують такі:

- «героїзм»: *Ein wehender Vollbart bezeichnete uns deshalb ganz gerührt als Heldenjugend* [64, с.38];
- «подібність тваринам» – поведінка під час військових дій, зображення якої своєрідно спрацьовує на зниження образу війни: *Wie die Schafe drängen sie sich zusammen, anstatt auseinanderzulaufen, und selbst die Verwundeten werden noch wie Hasen von den Fliegern abgeknallt* [68, с. 96]; *Wir brüllen wie Stiere.* [68, с.185];
- «люди-автомати, позбавлені почуттів»: *Wären wir keine Automaten in diesem Augenblick, wir blieben liegen, erschöpft, willenlos* [68, с.85]; *Die braune Erde, die zerrissene, zerborstene braune Erde, fettig unter den Sonnenstrahlen schimmernd, ist der Hintergrund rastlos dumpfen Automatentums* [68, с.85];
- «подвійність»: *Wir sind verlassen wie Kinder und erfahren wie alte Leute, wir sind roh und traurig und oberflächlich – ich glaube, wir sind verloren* [68, с.91];
- «бандити, вбивці, дияволи»: *wir, überschwemmt von dieser Welle, die uns trägt, die uns grausam macht, zu Wegelagerern, zu Mördern, zu Teufeln meinetwegen, dieser Welle, die unsere Kraft vervielfältigt in Angst*

und Wut und Lebensgier, die uns Rettung sucht und erkämpft [68, с.84].
[38, с.119].

Текст роману не підтримує жодну політичну сторону. Його пафос – викриття загальної абсурдності війни, незалежно від того, хто в ній перемагає. Після успіху першого роману Ремарк продовжує розвивати гуманістичні мотиви у творах «Повернення», «Три товариші», «Час жити й час померати», «Іскра життя», «Ніч у Лісабоні».

У цих романах відображено психологічну травму післявоєнних поколінь; показано руйнування моральних норм під час фашизму; порушено проблему вигнання, еміграції, переслідування; засуджено тоталітаризм у всіх його формах.

Антивоєнність Ремарка еволюціонує від фіксації жахів фронту до осмислення глобальної загрози втрати людяності у ХХ столітті.

Творчість Ремарка стала еталоном антивоєнної прози та має кілька важливих вимірів:

1. Літературний – він створив новий тип роману про війну, де центральним є не подвиг, а внутрішній світ солдата.
2. Психологічний – уперше показано досвід фронтової травми як тривалого стану, що змінює людину.
3. Етичний – його гуманізм став моральною позицією проти насильства, національної ворожнечі та дегуманізації.
4. Соціальний – романи Ремарка й сьогодні використовуються як джерело для розуміння того, як мова й політика формують суспільну свідомість під час війни [35, с. 55].

У ХХІ столітті, коли світ знову стикається з масштабними воєнними конфліктами, творчість Ремарка набуває нової актуальності. Його твори нагадують, що війна – це насамперед страждання людей, а не геополітична гра.

Еріх Марія Ремарк є одним із найяскравіших представників гуманістичної антивоєнної літератури ХХ століття. Особистий досвід війни, критичне ставлення до націоналістичної риторики, глибокий психологізм і

прагнення показати цінність людського життя визначили його творчий метод і світогляд. Його романи – це не просто свідчення про трагедію покоління, а масштабний гуманістичний проект, спрямований на утвердження миру, співчуття та людяності.

Антивоєнність Ремарка – не декларація, а художньо-філософська система, яка продовжує впливати на читачів у різних країнах світу. Завдяки правдивості, глибокому психологічному змісту та моральній чутливості його твори залишаються актуальними й сьогодні, коли світ знову переживає драматичні випробування, а питання миру й людської гідності набувають особливого значення.

Роман отримав визнання за глибоке, реалістичне зображення жорстокості війни і її впливу на людей. «На Західному фронті без змін» вважається класикою антивоєнної літератури поряд із творами Ернеста Хемінгуея «Прощавай, зброє» та Курта Воннегута «Бійня номер п'ять». Роман залишив глибокий слід у літературному каноні, засвідчивши силу літератури у висвітленні найгостріших питань людства.

Таким чином, роман «На Західному фронті без змін» став не лише літературним шедевром, а й моральним закликком до припинення війни, що робить його надзвичайно важливим для історії літератури й людства в цілому.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Поняття «мова війни» у сучасному літературознавстві охоплює широкий спектр художніх і семіотичних засобів, що моделюють реальність війни: від стилістичних прийомів і метафор до наративних стратегій та репрезентації травматичного досвіду. Мова війни виступає важливим концептом, який дає змогу дослідити, як художні тексти осмислюють воєнні події, передають психологічні стани персонажів і формують ціннісну позицію автора. Отже, «мова війни» є ключовим інструментом літературного

відтворення конфлікту та одним із найпотужніших засобів гуманістичного впливу на читача.

Мова в умовах війни є потужним інструментом ідеологічного впливу, який здатний формувати громадську думку, зміцнювати або підірвати моральний стан суспільства, мобілізувати чи деморалізувати. Маніпулятивні механізми – евфемізми, дегуманізація, емоційний тиск, інформаційний контроль – створюють наративну рамку, у межах якої війна постає у потрібному для влади або пропаганди вигляді.

Однак, водночас мова може служити і засобом опору – через створення власних смислів, підтримку морального духу та збереження ідентичності. Отже, у воєнний період мова стає не лише інструментом опису реальності, а однією з найважливіших форм інформаційної боротьби.

Війна не лише змінює політичну карту, але й трансформує мовну картину світу, впливаючи на способи опису людини, ворога та реальності загалом. Дегуманізація стає ключовим дискурсивним механізмом, що виправдовує насильство, створює образ «іншого» й руйнує традиційні етичні орієнтири. Саме тому аналіз літературних текстів, що відображають ці процеси, є необхідним для розуміння того, як мова формує сприйняття війни.

Творчість Е.М. Ремарка – це цілісна антивоєнна філософія, що має величезне естетичне, етичне й соціальне значення й не втрачає актуальності у XXI столітті.

РОЗДІЛ 2

ЛІНГВІСТИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ

ДЕГУМАНІЗАЦІЇ У РОМАНІ Е. М. РЕМАРКА

«НА ЗАХІДНОМУ ФРОНТІ БЕЗ ЗМІН»

2.1. Лексика війни та насильства у німецькій мові: характеристика семантичних полів

Лексика війни та насильства посідає значне місце в мовній картині світу багатьох народів, оскільки воєнні конфлікти супроводжують історію людства від найдавніших часів. Для німецькомовного простору війна стала одним із ключових чинників формування суспільної пам'яті ХХ століття: Перша та Друга світові війни, діяльність тоталітарних режимів, холодна війна та сучасні глобальні конфлікти суттєво вплинули на розвиток мови, появу нових слів та переосмислення традиційних понять.

Лексика війни (*Kriegslexik*) і насильства (*Gewaltlexik*) у німецькій мові утворює розгалужену систему семантичних полів, що відображають реалії бойових дій, політичного протистояння, інформаційної боротьби та психологічного травматичного досвіду.

Вивчення цих лексичних полів є важливим не лише для лінгвістики, а й для соціальних наук, психології, культурології, адже мова війни бере участь у формуванні суспільних настроїв, моделей поведінки, механізмів маніпуляції та колективної пам'яті [16, с. 56].

Сучасне мовознавство дедалі більше зосереджується на дослідженні взаємодії мови та насильства, феноменів дегуманізації, мілітаризації дискурсу, емоційної лексики та евфемізмів, які дозволяють владі та медіа формувати прийнятне уявлення про війну.

Проаналізуємо лексику війни та насильства в німецькій мові та визначимо її основні семантичні поля на матеріалі художніх текстів, публіцистики, військових документів та сучасного медіадискурсу.

Теорія семантичних полів (семантичних полів Л. Вайсгербера, Т. Тріра, Й. Лекса) розглядає лексику як систему, де значення слів пов'язане між собою тематично, асоціативно та функціонально. Семантичне поле – це сукупність одиниць, об'єднаних спільним поняттєвим ядром та організованих за принципом центр – периферія [16, с. 58].

У випадку військової лексики ядром виступають такі ключові поняття, як *Krieg* (війна), *Gewalt* (насильство), *Kampf* (боротьба), навколо яких групуються лексеми зі значеннями:

- учасників війни (*Soldat, Feind, Kommandant*);
- зброї (*Gewehr, Panzer, Granate*);
- дій (*angreifen, verteidigen, bombardieren*);
- стратегій (*Offensive, Defensive, Mobilmachung*);
- наслідків (*Zerstörung, Trauma, Verlust*);
- емоцій (*Angst, Mut, Verzweiflung*);
- ідеологічних оцінок (*Held, Opfer, Aggressor, Befreiung*).

Дослідження семантичних полів дає змогу простежити системність воєнної лексики та її здатність формувати цілісні концепти [35, с. 56].

Розглянемо загальні характеристики та історичний розвиток лексики війни у німецькій мові.

Німецька військова лексика активно формувалася впродовж століть. У середньовіччі домінували слова, пов'язані з лицарством і феодалською організацією війська: *Ritter, Lanze, Burg, Feldzug*. З XVII – XIX ст. розвинулося поняття *Militärstaat, Generalstab, Regiment*, що відображало прусську мілітарну модель.

Після Першої світової війни відбулося масштабне переосмислення воєнної лексики, зокрема її емоційного забарвлення. Письменники «втраченого покоління» – Е. М. Ремарк, Е. Гемінгвей, Л. Фейхтвангер – внесли

до літератури образи окопної війни, що супроводжувалися лексикою *Granatenschock, Frontalltag, Grabenkampf, Heimkehrerschicksal* [78].

У добу Третього Рейху військова лексика стала ідеологічним інструментом. З'явилися політизовані терміни *Endsieg, Gleichschaltung, Lebensraum, Vernichtungskrieg*. Після 1945 р. німецька мова пройшла процес демілітаризації, що вплинуло на зміну стилістичної оцінки багатьох слів.

Сучасний етап характеризується появою медіа- та кібертермінів: *hybrider Krieg, Cyberangriff, Desinformationskampagne*.

Проаналізуємо структурні особливості військової лексики у німецькій мові.

Німецька мова активно використовує:

- композити: *Stahlhelm, Kriegsgefangener, Luftangriff*,
- словотворення суфіксами (-er, -ung): *Angreifer, Zerstörung*,
- метафоричні перенесення: *Welle des Widerstands, Feuerhagel, Sprengsatz der Emotionen*,
- евфемізми (*Säuberung, Sonderbehandlung, neutralisieren*).

Важливе місце займають емоційно забарвлені дієслова і дієприкметники: *verwunden, massakrieren, niedermachen, vernichten* [43, с. 260].

Розглянемо семантичне поле «Війна» (Krieg), ядро поля.

Ядровими лексемами є: *Krieg, Schlacht, Kampf, Feldzug, Front, Armee, Militär*. Саме вони формують основну парадигму війни як організованого протистояння.

Підполями є:

а) Учасники війни.

- солдати: *Soldat, Rekrut, Freiwilliger, Veteran*,
- командування: *Kommandant, General, Stab*,
- противники: *Feind, Gegner, Besatzer, Aggressor*.

Ці лексеми часто несуть оцінне забарвлення: *Held, Opfer, Verräter*.

б) Озброєння та техніка. Лексика зброї є однією з найбільш розвинених:

- стрілецька: *Gewehr, Pistole, Maschinengewehr*,

- артилерія: *Kanone, Mörser, Granate, Geschütz,*
- бронетехніка: *Panzer, Kettenfahrzeug, Transporter,*
- авіація: *Bomber, Aufklärungsflugzeug, Drohne.*

Особливу категорію становлять терміни сучасних технологій: *Lenkwaffe, Präzisionsschlag, Cyberattacke.*

- в) Військові дії. Лексеми описують наступ, оборону, маневри: *angreifen, stürmen, bombardieren, verteidigen, evakuieren, Mobilmachung, Offensive, Blockade, Eroberung.*

Ці слова часто утворюють сталі вислови: *den Feind zurückschlagen, eine Position halten, unter schwerem Feuer stehen.*

- г) Наслідки та страждання.

Це лексика зі значним емоційним навантаженням:

Zerstörung, Ruinen, Verlust, Trauma, Verwundung, Massaker, Gefangenschaft, Vertreibung.

У художніх текстах вона поєднується з метафорами страху: *zitternde Hände, dumpfe Explosionen, das Schweigen nach dem Feuer* [18, с. 25].

Розглянемо більш детально семантичне поле «Насильство» (Gewalt)

Структура поля.

Поле Gewalt охоплює лексеми фізичної, психологічної та структурної агресії:

- фізичне насильство: *Schlagen, Töten, Folter, Misshandlung;*
- зброя як інструмент: *Schuss, Stich, Sprengsatz;*
- психологічний тиск: *Drohung, Erpressung, Einschüchterung;*
- інституційне насильство: *Repression, Unterdrückung, Zwang.*

Емоційний компонент.

Для німецької мови характерні дієслова з сильною експресією: *massakrieren, abschlachten, niedermetzeln* – слова з високим ступенем негативності.

Існують і «м'які» форми опису насильства, властиві офіційній риториці: *neutralisieren, aufräumen, Säuberung, Sonderbehandlung*. Вони виконують функцію евфемізації [55].

Метафори та образність лексики війни.

Військові метафори активно використовуються у німецькій мові для опису соціальних процесів: *Preiskampf, Wettbewerbskrieg, Informationsfront, Virenkampf, Kampf gegen Armut*.

Таке метафоричне розширення створює ефект драматизації та мобілізації.

У художній літературі, зокрема у творчості Е.М. Ремарка, присутні метафори дегуманізації: *Menschenmaterial, Fleischwolf des Krieges, Stahlgewitter*.

Ці образи формують у читача уявлення про війну як силу, що знищує людяність.

Евфемізми військового дискурсу.

Військові та політичні інституції традиційно використовують евфемізми для приховування реальної природи жорстоких дій. У німецькій мові найбільш поширені:

- *Säuberung* – «чистка», хоча означає насильницьку ліквідацію,
- *Befriedung* – примусове «умиротворення»,
- *Sonderbehandlung* – евфемізм з часів нацизму для страт,
- *Kollateralschaden* – «побічні втрати»,
- *neutralisieren* – «нейтралізувати», тобто ліквідувати.

Евфемізація є мовним засобом маніпуляції та прикриття насильства.

Проаналізуємо мову насильства у сучасному інформаційному просторі.

У цифрову епоху військова лексика отримує нові коннотації:

- *Cyberkrieg, Hackerangriff, Informationsoperation,*
- *hybrider Krieg, Propagandakampagne,*
- *Trollfabrik, digitale Front.*

У соціальних мережах активно поширюється лексика ненависті (*Hassrede, Hetze, Drohkomentar*), яка часто має ознаки дегуманізації [35; 77].

Стилістичні особливості функціонування лексики війни.

Німецька військова лексика функціонує у таких стилістичних регістрах:

Офіційно-діловий стиль – точні терміни, мінімум емоційності.

Публіцистичний стиль – образність, метафори, емоційна оцінка.

Художня література – домінує експресія, психологізм.

Розмовна мова – жаргон (*Granatenhagel, abknallen, abservieren*) [52].

Особливої ваги набувають оцінні слова, що здатні формувати ставлення до війни.

Оцінна лексика є одним із найдієвіших засобів мовного впливу, оскільки вона не лише передає інформацію, а й формує ставлення мовця до предмета висловлювання. У контексті воєнного дискурсу німецької мови оцінні слова виконують ключову функцію: вони здатні представити війну як героїчну або трагічну, справедливу або агресивну, необхідну або безглузду. Саме оцінність визначає, у якому емоційному та етичному вимірі сприймається війна.

У німецькій мові існує кілька груп оцінних слів, що концептуалізують війну, відбиваючи різні ідеологічні, емоційні та культурні перспективи. Їх можна умовно поділити на позитивно-оцінні, негативно-оцінні, амбівалентні та маніпулятивно-евфемістичні.

Позитивно забарвлені слова вживаються у дискурсі, де війна подається як необхідне або благородне звершення. У німецькій мові такі лексеми традиційно використовуються в контексті патріотичної риторики, пропаганди або історичного героїчного наративу.

Типові групи позитивно-оцінних слів:

1. *Лексика героїзму:*

- *Held, heldenhaft* – герой, героїчний;
- *Tapferkeit, tapfer* – хоробрість, мужній;
- *Mut, mutig* – мужність, відважний;
- *Opfermut* – самопожертва;

- *Kameradschaft* – бойове братерство.

Ця лексика створює образ фронтовика як носія високих чеснот.

2. *Лексика обов'язку та необхідності:*

Pflicht, Pflichterfüllung – обов'язок, виконання обов'язку;

Vaterlandsverteidigung – захист Батьківщини;

Einsatzbereitschaft – готовність до дії.

Такі слова сприяють легітимації війни як вимушеного, але правильного кроку.

3. *Лексика перемоги:*

Sieg, Endsieg – перемога, остаточна перемога;

Erfolg, Triumph – успіх, тріумф;

Befreiungskrieg – визвольна війна.

У поєднанні з мілітарними термінами ці слова створюють позитивну рамку, що приховує трагізм війни [76].

Негативно-оцінна лексика: демонізація та критика війни.

У німецькій літературі ХХ століття, зокрема в антивоєнній прозі Ремарка, Бьоля, Марії фон Ебнер-Ешенбах, домінує лексика з виразно негативною оцінністю. Вона акцентує жорстокість, безглуздість та дегуманізацію, притаманну війні.

1. *Лексика руйнування і наслідків:*

Zerstörung – руйнування;

Verwüstung – спустошення;

Massaker – різанина;

Horror, Grauen – жах.

Ці слова не просто описують події, а викликають емоційний відгук, посилюючи антивоєнне звучання тексту.

2. *Лексика смертності:*

Tod, Sterben, Verluste – смерть, вмирання, втрати;

Leichenfeld, Totenstätte – поле трупів;

Menschenmaterial – «людський матеріал», символ дегуманізації.

Подібна лексика відображає тотальність смерті, притаманну окопній війні.

3. Лексика дегуманізації:

Bestie, Unmensch – нелюд;

Vernichtungsmaschine – машина знищення;

Kanonenfutter – гарматне м'ясо.

Ці слова демонструють процес перетворення людини на об'єкт або ресурс війни.

Деякі німецькі слова несуть як позитивні, так і негативні конотації залежно від контексту:

Kampf – боротьба (може бути героїчною або примусовою);

Front – фронт (символ страждання і водночас місце «честі»);

Soldat – солдат (одночасно жертва і виконавець наказів);

Pflicht – обов'язок (моральна чеснота або примус).

Амбівалентність демонструє складність ставлення до війни в німецькій культурі XX – XXI ст. [76].

4. Евфемізми як маніпулятивні оцінні слова.

Евфемізми приховують жорстокість війни, тому їхня оцінність – позитивно-нейтральна, але маніпулятивна:

Säuberung – чистка (насильницька ліквідація);

Befriedung – умиротворення (силове придушення);

Kollateralschaden – побічні втрати (загибель мирних людей);

neutralisieren – нейтралізувати (ліквідувати).

Такі слова створюють ілюзію «м'якої» війни, знижуючи психологічну чутливість суспільства.

5. Метафорична оцінна лексика.

Метафори є ключовим інструментом формування ставлення до війни:

Feuersturm, Stahlgewitter – сталевий шторм – (героїзація або жах);

Fleischwolf des Krieges – м'ясорубка війни – (засудження війни);

Kriegsmaschinerie – військова машина – (знеособлення насильства);

Welle des Angriffs – хвиля наступу – (драматизація) [57].

Метафоричні образи створюють емоційні картини війни, які глибоко закарбовуються в масовій свідомості.

Таким чином, лексика війни та насильства у німецькій мові становить складну багаторівневу систему, яка включає як традиційні військові терміни, так і сучасну кібер- та медіалексику. Її семантичні поля охоплюють ядрові поняття *Krieg*, *Gewalt*, *Kampf*, що структурують підполя учасників, дій, зброї, наслідків та емоцій.

Евфемізація, метафоризація, емоційність і дегуманізація є провідними мовними процесами, які визначають функціонування цієї лексики в різних типах дискурсу. Військова лексика не лише описує реальність війни, а й впливає на суспільну свідомість, формуючи уявлення про насильство, ворога, героїчність або трагізм бойових дій.

2.2. Стилїстика як інструмент вираження антивоєнного світогляду

Антивоєнний світогляд, що формується як реакція на руйнівні наслідки воєнних конфліктів, посідає вагоме місце у європейській літературній та публіцистичній традиції ХХ – ХХІ століть. Німецькомовний культурний простір, позначений трагедією Першої та Другої світових воєн, закономірно виробив потужну традицію гуманістичної критики війни. Ключову роль у передачі антивоєнних смислів відіграє мова – її стилістичні засоби, семантичні поля, образні структури та прагматичні стратегії.

Стилїстика як галузь мовознавства дозволяє виявити, яким чином мовні структури формують оцінне ставлення до війни, героїки, насильства та людських страждань. У німецькій мові, багатій на експресивні лексико-семантичні засоби, антивоєнні меседжі реалізуються через метафоризацію, різні типи контрасту, семантичне зниження, евфемізацію та, навпаки,

жорсткий натуралізм. Вивчення цих прийомів дає змогу осмислити дискурсивні механізми, які протиставляють гуманістичні цінності мілітаристським нарративам.

Розглянемо більш детально стилістичні засоби німецької мови, що функціонують як інструменти артикуляції антивоєнного світогляду в художньому, медійному й есеїстичному дискурсі.

Стилістика як наука вивчає функціональні можливості мовних одиниць, їхні оцінні та емоційні параметри, зв'язок структури висловлювання з комунікативним наміром.

У контексті антивоєнного дискурсу вона набуває особливої ваги. Мова війни завжди політизована й оцінна, тому відбір мовних засобів є інструментом впливу на адресата. Антивоєнний дискурс прагне до гуманізації реальності, отже, стилістика має на меті показати не героїку, а людську драму. Стилістичні засоби дозволяють відтворити травматичний досвід, який не може бути переданий через нейтральний [27, с.67-68].

Для німецької мови характерна особлива точність, структурність і водночас виразність, що робить її придатною для творення як мілітаристських, так і антивоєнних значень. Саме тому ХХ століття подарувало європейській літературі багатьох німецькомовних письменників-гуманістів – Е.-М. Ремарка, Г. Бюлля, А. Цвайнга, Л. Фейхтвангера.

В рамках теорії дискурсу (М. Wengeler, U. Schmitz, E. Eckkrammer) війна розглядається як комунікативний конструкт, що репрезентує соціальну реальність через специфічні мовні механізми. Відповідно, антивоєнний світогляд є альтернативним способом репрезентації тієї самої реальності [77].

1. *Стилістична парадигма антивоєнного висловлення.*

Антивоєнний дискурс у німецькій мові базується на кількох ключових стилістичних напрямках:

2. *Деменціоналізація військової риторики.*

Цей прийом протиставляє «високий» мілітарний стиль буденним і трагічним реаліям війни. Приклад:

Замість героїчних дієслів *stürmen, kämpfen, erobern* антивоєнний текст використовує *frieren, hungern, verbluten*, що підкреслює людські втрати.

Таку стратегію активно застосовує Е. М. Ремарк, показуючи знецінення пафосної лексики у зіткненні з реальністю фронту [65].

3. *Натуралістична конкретизація.*

Антивоєнний стиль тяжіє до деталізації страждання, руйнування абстракцій.

Наприклад: *zerfetzte Körper, schlammige Schützengräben, fauliger Geruch des Todes*. Натуралізм працює як контрапункт офіційному військовому дискурсу, що приховує наслідки війни за евфемізмами: *Verluste, Einsätze, Säuberungen*.

4. *Антитеза і контраст.*

Один із найпотужніших стилістичних інструментів антивоєнної риторики. Контраст між миром і війною, світлом і смертю, юністю і загибеллю творить емоційну напругу, форму дискурсивного протесту:

jung – tot,

Feldpost – Todesnachricht,

Heimat – Front,

Frühling – Kanonendonner.

5. *Метафорика руйнування та дегуманізації.*

Антивоєнна стратегія: показати, що війна нищить не лише тіла, а й людські цінності. Поширені метафори:

«Krieg frisst Menschen»;

«die Jugend wird zermalmt»;

«die Front frisst Gesichter».

Образи пожирання, механічного ламання, втрати обличчя є символами дегуманізації.

6. *Антимілітаристська іронія.*

Іронія – це дискурсивний спосіб руйнування мілітарного пафосу. Надамо приклад із німецьких медіа та сатири:

«*glorreiche Offensive*», *die drei Meter Geländegewinn und hundert Tote bringt*» – славетна наступальна операція, яка принесла три метри території і сто загиблих» [60].

Іронія знімає героїчний ореол із війни й оголює абсурдність насильства.

Розглянемо лексико-семантичні поля антивоєнного дискурсу

Антивоєнний світогляд формується через взаємодію кількох семантичних полів:

1. *Семантичне поле страждання:*

Wunde, Schmerz, Blut, Kälte, Angst, Erschöpfung, Sterben.

Ці одиниці задають емоційний фон, протилежний військовій риторичній перемогі.

2. *Семантичне поле втрати людяності:*

Entmenschlichung, Sinnlosigkeit, Leere, Verrohung, Trauma. Лексеми цього поля описують психологічні наслідки війни.

3. *Семантика руйнування й хаосу:*

Zerstörung, Trümmer, Feuer, Donner, Explosion, Chaos, Verwüstung. Як і в літературі Ремарка, вони передають тотальність руйнації.

4. *Лексика пам'яті й жалоби:*

Gedenken, Trauer, Opfer, Vergangenheit, Mahnung. Це меморіальна складова, властива німецькому післявоєнному дискурсу [76].

Стилістика антивоєнного світогляду в німецькомовній художній літературі на прикладі художніх творів Е. М. Ремарка. Ремарківська стилістика – це суміш лаконічності, психологічної деталізації й емоційного контрасту.

Проаналізуємо її основні характеристики:

1. *Антимілітарний натуралізм:*

«*Wir liegen im Dreck und im Tod*».

2. *Розвінчання героїчного міфу* – через буденність страждання.

3. *Образ молодості, яку зламано війною*, – центральний символ антивоєнного протесту [27, с. 65-68].

Генріх Бьолль – автор соціально-критичних та антинацистських романів «Де ти був, Адаме?» (1951), «Більярд о пів на десяту» (1959), «Очима клоуна» (1963), «Груповий портрет з дамою» (1971), що вирізняються гостротою етичної проблематики, глибиною психологічного аналізу та гуманізмом застосовує:

1. Експресивну іронію: *Der Krieg ist eine Krankheit* – метафора, що прирівнює війну до хвороби (частина передмови); «*organisierte Sinnlosigkeit des Krieges*» – фраза, що описує ситуацію безглузлого повторного руйнування мостів, споруджених і зруйнованих знову; іронічне повторення буденних фраз у контексті бойових дій (напр., про їжу, сигари, «*Sekt – kühlen Sekt*» поруч із жахом фронту) – характерна риторична стратегія Бьолля.

2. Контраст між буденністю й травматичним досвідом війни: *Essen / Trinken* поруч із *Zerstörung / Leere der Landschaft* – типові для опису побуту на фронті, коли базові людські потреби контрастують із руйнівними подіями.

Soldaten denken an Alltagserinnerungen (спогади про мирне життя) на фоні руйнівних реалій. Це мотив, який повторюється в новелах/епізодах.

Психологізація персонажів та індивідуальних переживань [4, с. 120].

Письменники німецькомовного модернізму (А. Цвайнг, Л. Фейхтвангер, Б. Брехт), які є представниками різних стилістичних напрямів, об'єднує:

- засудження насильства,
- зосередженість на людській долі,
- аналітична критика тоталітаризму та мілітаризму.

Розглянемо особливості сучасного німецького антивоєнного дискурсу. Сучасні німецькомовні медіа та соціальні платформи успадкували гуманістичну традицію й застосовують:

1. Антимілітарні метафори в новинних текстах:

«*Der Krieg frisst Ressourcen und Leben*».

«*Europa darf nicht zurück in die Dunkelheit fallen*».

2. Емоційно марковану лексику для підкреслення гуманітарних наслідків:

zivile Opfer, humanitäre Katastrophe, Schutzsuchende.

3. Десакралізацію мілітарних евфемізмів:

Замість нейтрального *Militäroperation* журналісти пишуть:

Angriff, Bombardierung, Invasion [49].

4. Дискурсивні стратегії пам'яті:

У Німеччині особливо сильний «культ пам'яті» (*Erinnerungskultur*), який задає етичний контекст осмислення війни.

5. Прагматика антивоєнного стилю.

Антивоєнна стилістика виконує низку функцій:

- емоційна – викликає співпереживання, співчуття, емпатію;
- етична – підкреслює цінність людського життя;
- раціонально-критична – руйнує ідеологічні наративи, що обґрунтовують війну;
- профілактична – формує культуру миру;
- меморіальна – зберігає пам'ять про постраждалих;
- соціально-мобілізаційна – спонукає до протеста проти насильства [49, с. 29-31].

Таким чином, стилістика є одним із ключових механізмів формування антивоєнного світогляду в німецькій мові. Художній текст, медіадискурс і суспільна риторика застосовують широкий спектр стилістичних засобів – від натуралістичної конкретизації до символічної метафорики, від антимілітарної іронії до лексики жалоби.

Антивоєнний стиль не лише описує війну, але й оцінює її, створюючи потужний гуманістичний контртекст мілітаристським наративам.

Німецькомовна традиція, з її історичним досвідом і культурою пам'яті, виробила високий рівень чутливості до мовних механізмів дегуманізації та пропаганди. Це робить аналіз стилістичних засобів важливим не лише для лінгвістики, а й для суспільства, що прагне миру.

2.3. Основні поняття стилістики: стиль, троп, фігура, експресивність

Стилiстика мови – це роздiл мовознавства, що вивчає функцiональнi можливостi мовних засобiв, iхнiй експресивний потенцiал i здатнiсть створювати певний комунiкативний ефект. Стилiстичнi структури виконують у тексті кiлька важливих функцiй: емоцiйну, оцiнну, смислотворчу, комунiкативну.

Нiмецька мова, завдяки своїй високiй морфологiчнiй варiативностi, розгалуженiй системi словотворення i чiткiй синтаксичнiй структурi, є особливо придатною для стилiстичного аналізу. Письменники нiмецькомовної традицiї – Й. В. Гете, Т. Манн, Ф. Кафка, Е.-М. Ремарк, Г. Бюлль, Г. Грасс – створили багату стилiстичну спадщину, що поєднує образнiсть, концептуальнiсть i психологiчну глибину.

Проаналiзуємо основнi категорiї стилiстики: стиль, троп, фігуру та експресивнiсть та їх реалiзацiю в нiмецькiй мові.

У лiнгвістицi стиль розуміють як:

- сукупнiсть мовних засобiв, що використовуються у певних умовах спілкування;
- iндивiдуальну манеру автора;
- функцiональний рiзновид лiтературної мови.

Вiдомі пiдходи:

-комунiкативний (Ф. Бацевич).

Стиль це спiсiб використання мовних засобiв залежно вiд мети мовця.

-функцiональний (М. Кочерган). Стиль це варіант мови для певної сфери (науковий, публiцистичний, художнiй тощо).

- iндивiдуально-авторський (А.Ситченко). Стиль є вираженням творчої iндивiдуальностi письменника [2].

Основнi функцiональнi стилі нiмецької мови (stilistische Bereiche):

- Wissenschaftlicher Stil (науковий);
- Publizistischer Stil (публіцистичний);
- Amtlicher/administrativer Stil (офіційно-діловий);
- Journalistischer Stil (журналістський);
- Literarisch-künstlerischer Stil (художній);
- Umgangssprachlicher Stil (розмовний).

Наприклад:

Науковий:

«Die Ergebnisse bestätigen die Hypothese über...»

Розмовний:

«Na ja, das klappt schon irgendwie».

Художній:

«Der Himmel hing schwer über der Stadt».

Поняття тропа та його роль у стилістиці. Троп як засіб образності.

Троп – це стилістичний засіб, що базується на переносному використанні слова чи виразу. Тропи створюють образ, емоційний ефект, додаткове смислове наповнення.

Основні типи тропів у німецькій мові:

1. Метафора (Metapher)

Перенесення властивостей одного предмета на інший за подібністю.

Наприклад:

«Der Krieg frisst Menschen».

«Der Abend legte seinen Mantel über die Stadt».

«Gedanken fliegen».

2. Метонімія (Metonymie).

Замінює один об'єкт іншим на основі суміжності.

«Berlin schweigt» (тобто уряд Німеччини)

«Ich lese Goethe» (твори Гете)

3. Синекдоха (Synekdoche).

Частина замість цілого або ціле замість частини.

«*Das Dach über dem Kopf verlieren*».

«*Der Mensch*» як уся людська спільнота.

4. Епітет (Epitheton)

Образне означення.

«*die bittere Wahrheit*»

«*das eiserne Schweigen*»

5. Порівняння (Vergleich).

«*wie ein Schatten folgen*»

«*kämpfen wie Löwen*»

6. Алгоритія (Allegorie).

Der Tod у вигляді постаті з косою.

У німецькій традиції: *Vater Staat, die Justitia*.

7. Символ (Symbol).

die weiße Fahne – капітуляція;

der Adler – символ сили.

Стилістична фігура – це композиційний або синтаксичний прийом, який посилює виразність висловлювання через особливу організацію мовного матеріалу.

Фігури поділяються на: фігури повтору, фігури протиставлення, фігури інверсії, риторичні фігури.

Основні фігури в німецькій мові

1. Анафора (Anapher)

Початковий повтор.

«*Wir brauchen Frieden. Wir brauchen Mut. Wir brauchen Menschlichkeit*».

2. Епіфора (Epipher)

Повтор у кінці фраз.

«*Sie wollten Frieden, sie kämpften für Frieden*».

3. Антитеза (Antithese)

Протиставлення ідей чи образів.

«*Krieg und Frieden*»

«*Wir leben, während andere sterben*».

4. Градація (Klimax/Antiklimax)

Поступове підсилення або послаблення.

«*Er kam, sah, siegte*».

«*Leise, leiser, lautlos*».

5. Інверсія (Inversion)

Незвичний порядок слів.

«*Schwer liegt die Nacht über dem Land*».

«*Unendlich war der Schmerz*».

6. Риторичне запитання (Rhetorische Frage)

Питання, що не потребує відповіді.

«*Wie viele Opfer braucht der Krieg noch?*»

7. Оксиморон (Oxymoron)

«*bittere Süße*»

«*stummer Schrei*»

8. Паралелізм (Parallelismus)

«*Heute kämpfen wir, morgen hoffen wir*» [52; 61].

Розглянемо експресивність як категорію стилістики. Експресивність – це підвищена виразність мовлення, спрямована на передачу емоцій, оцінки чи інтенцій мовця.

Експресивність може виражатися:

- лексично (забарвлені слова),
- граматично (зменшувальні суфікси); фонетично (інтонація),
- синтаксично (повтори, вигуки), стилістично (тропи й фігури).

Наведемо приклади експресивної лексики німецької мови. Це:

1. Емоційно забарвлені слова

позитивні: *wunderbar, herrlich, großartig*

негативні: *grauenvoll, schrecklich, ekelerregend*.

2. Зменшувальні та пестливі форми (-chen, -lein)

Mädchen, Häuschen, Vöglein. Використовуються для пом'якшення значення.

3. Інтенсивники –

sauschwer, todmüde, blitzschnell.

4. Фразеологізми як носії експресії –

«*mit dem Kopf durch die Wand*»

«*jemandem den Rücken kehren*».

Проаналізуємо експресивність у художньому дискурсі. У літературних текстах експресивність пов'язана з:

- психологізацією персонажів;
- зображенням емоційної напруги;
- суб'єктивізацією оповіді.

Наприклад, «*Der Tod stand uns im Nacken*» – експресивна метафора страху та близької загибелі [52].

Взаємодія стилю, тропа, фігури та експресивності. У тексті всі компоненти стилістики працюють комплексно. Наприклад, у реченні:

«*Der Himmel brannte, und die Stadt schwieg*» спостерігаємо метафору (*der Himmel brannte*), антитезу (вогонь – тиша), емоційний контраст, експресивність високого ступеня. У науковому стилі такі засоби мінімальні, а в художньому вони є основою смислової організації.

Приклад аналізу художнього фрагмента з роману Е.М.Ремарка «*Im Westen nichts Neues*».

Оригінал: «*Wir sind verloren wie Kinder, und wir sind alt und müde*».

Проаналізуємо це речення.

Vergleich: *wie Kinder* – створює образ беззахисності.

Antithese: *Kinde – alt und müde* – контраст між юністю й старістю.

Metapher: *verloren* – психологічна дезорієнтація.

Експресивність: висока; текст передає травматичність досвіду [68, с. 78].

Аналіз публіцистичного фрагмента:

«*Europa darf nicht in die Dunkelheit zurückfallen*».

Symbol: *Dunkelheit* – війна, хаос.

Metapher: *zurückfallen* – регрес цивілізації.

Прагматика: заклик до миру [70].

У стилістиці німецької мови ключовими є категорії стилю, тропа, фігури та експресивності, які визначають образність, виразність та емоційну силу тексту. Тропи забезпечують переносні значення та образи; стилістичні фігури формують структуру висловлювання; експресивність передає оцінки й емоційний стан. Сукупність цих засобів формує індивідуальний стиль автора та функціональний стиль тексту.

Стилістичні ресурси німецької мови є надзвичайно багатими, що зумовило її розвиток у художній літературі, філософській традиції, журналістиці та суспільно-політичному дискурсі. Усвідомлене використання стилістичних засобів дозволяє будувати ефективну комунікацію, аналізувати стилістичні особливості текстів різних функціональних стилів.

2.4. Функція стилістичних прийомів у побудові ідейного змісту роману Ремарка «На Західному фронті без змін»

Роман «На Західному фронті без змін» – один із найпотужніших антивоєнних творів ХХ століття. Через призму особного досвіду солдата, що пройшов фронтові жахи, письменник показує не героїчну, а трагічну природу війни, руйнування людяності, моральну деградацію.

Однак, не менш важливим у створенні цього ефекту є мовний стиль. Через вибір лексики, тропів, синтаксичних конструкцій, контрастів і композиційних прийомів Е. М. Ремарк формує не просто картину війни, а ідею її безглуздості, дегуманізації й трагедії людської долі.

Визначимо, яким чином стилістичні прийоми функціонують як інструменти формування антивоєнного змісту роману, як вони працюють на

рівні мови, образу, емоції, ідеї та яку роль відіграють стилістичні прийоми у художньому тексті.

У стилістичній теорії прийнято вважати, що стиль – це не просто «красива обгортка» для змісту, а один із рівнів смислоутворення. Через тропи, фігури, лексичний склад, синтаксис та композицію автор може:

- впливати на емоції читача;
- передавати світоглядні установки;
- створювати символічні, психологічні чи моральні контрасти;
- конструювати певну естетику (героїзм, трагедію, нудоту, шок тощо).

У випадку антивоєнного роману – такі засоби дозволяють руйнувати романтизовані уявлення про війну і натомість пропонувати жорстку, реалістичну, морально критичну перспективу. Тому, аналізуючи роман, важливо звертати увагу не лише на сюжет чи ідеї, а на спосіб мовної реалізації цих ідей – на стиль як носій ідейного навантаження.

Розглянемо основні стилістичні прийоми в романі Ремарка «На Західному фронті без змін» та їх функції.

У романі Ремарка можна виокремити декілька ключових груп прийомів, через які формується антивоєнний дискурс.

1. Метафора й образність як засіб демонстрації жаху війни.

Метафори надають війні образності, передають абстрактну ідею «війна=зло» у відчуття, візуальні й емоційні образи.

Приклади з роману:

«*Der Nachmittag war verschwunden – der Himmel schien zu brennen*». «Небо здавалось палаючим», метафора, що передає атмосферу пекла, хаосу, руйнування [41, s.37].

«*Der Tod stand uns im Genick*» – «Смерть стояла нам за спиною» – персоніфікація загрози, постійної близькості смерті [41, s. 94].

Функції:

- створення сильного емоційного ефекту;

- відмова від ідеалізації війни;
- передача психологічного стану солдат;
- зображення війни як механізму знищення.

2. Зооморфізм і дегуманізація – зображення людини як «матеріалу», «тварини», «маса».

Через зооморфні метафори або порівняння люди стають об'єктами, втрачають індивідуальність – що підкреслює дегуманізуючий вплив фронту.

Приклади:

«*Wir krochen wie Ratten durch den Schlamm*» – «Повзли, як пацюки» – знеособлення, втрата гідності.

«*Soldaten – Fleisch, das der Krieg verschlingt*». (синтезований мотив, який зустрічається в фрагментах роману) [41, s. 58].

Функції:

- демонстрація війни як процесу знищення людяності;
- критика мілітаризації, яка перетворює людей на «матеріал»;
- виклик співчуття й морального відчуження.

3. Натуралізм, детальність опису, ефект документальності.

Ремаркові описи – не романтичні, а натуралістичні: бруд, кров, запахи, фізичний біль, втома, холод, спрага – усе це деталізовано.

Наприклад:

«*Der modrige Geruch der Schützengräben*» – «гнилий запах окопів».

Опис «дірявого» тіла, поранень, страху, тремтіння, шуму артобстрілів, раптових вибухів, смерті, яка тепер – буденність [41, s. 65].

Функції:

- передати жорстоку реальність війни;
- викликати емпатію, співчуття, відразу;
- руйнувати ідеалізовані уявлення про війну;
- показати деградацію не лише фізичного, але й морального виміру.

4. Синтаксичні засоби: ритм, парцеляція, контрасти, алюзійна композиція.

Структура речень, ритміка, контраст між довгими й короткими, між мовчанням і вибухами – усе це формує внутрішній ритм тексту, який відповідає ритму фронту.

Приклади:

Під час атаки – короткі, обірвані фрази, часто без підмета, без зайвих епітетів, ефект «паніки».

Після бою – довгі, складнопідрядні речення, які передають внутрішню рефлексію.

Повторення: «*Wir hassen den Krieg. Wir hassen den Tod*» – підсилює емоційне наповнення, гнів, зневагу до війни [41, s. 143].

Функції:

- моделювання психологічного стану героїв;
- створення ефекту присутності;
- контраст між зовнішнім шумом фронту і внутрішнім станом;
- структуроване передавання хаосу через композицію.

5. Антитеза й оксюморон – конфлікт значень як основа трагізму

Антитези й оксюморони у творі часто контрастують життя і смерть, молодість і смерть, майбутнє і зруйноване сьогодення.

Приклади:

Антитеза: «*Jugend und Tod lagen nah beieinander*» – «Юність і смерть лежали поруч» – контраст, який показує абсурдність війни [41, s. 29].

Оксюморон: «*stummer Schrei*», «*kalte Glut des Krieges*» – поєднання несумісних понять, що викликає внутрішній дисонанс у читача.

Функції:

- підсилення трагізму;
- створення морального та емоційного напруження;
- руйнування традиційних уявлень про війну як про «подвиг».

Як стилістичні прийоми служать ідейному змісту: гуманізм, критика, пам'ять.

Завдяки поєднанню прийомів – метафор, натуралізму, синтаксису, зооморфізму, антитез – Ремарк створив ідеологічний меседж, а саме:

Війна – не подвиг, а катастрофа людяності. Через жорстку образну мову і натуралізм роман демонструє міфи про героїзм.

Дегуманізація – найстрашніша зброя війни. Солдати змушені втрачати свою індивідуальність, стають «матеріалом» для військової машини [25, с. 174].

Травма покоління. Опис фізичного й морального знищення, страхів, втрати братів по зброї – усе це дає змогу зрозуміти, що війна знищує цілі покоління.

Пам'ять і застереження. Через конкретику, деталі, мовчання після бою, внутрішні монологи створюється атмосфера пам'яті, нагадування про те, що війна – не абстрактна подія, а реальність, яка лишає шрами на душах.

Стилістика тут не доповнення – вона є носієм ідейної позиції автора, способом передачі світу, у якому немає простих героїв, а є люди, зламані війною [27, с. 68].

Приклади – аналіз вибраних епізодів.

Приклад 1. Перша атака – розгортання стилістичного прийому.

Фрагмент, де солдати вперше йдуть в атаку. Лаконічні, обірвані фрази, невиразні описи, звук артобстрілу, запах пороху, страх – усе передається через мінімум тропів, максимум реалістичних деталей. Ефект: читач відчуває страх, безсилля, хаос.

Цей фрагмент демонструє, як синтаксис і натуралізм створюють ефект «присутності» і репрезентують війну реалістично, без романтики.

Приклад 2. Після бою – внутрішній монолог і трагізм.

Після атаки герої повертаються в окоп, показані їхні думки, втрати, мовчання, почуття вини. Мова – тиха, приглушена, з алюзіями на смерть, втрату, порожнечу.

Тут стилістика передає не зовнішній хаос, а внутрішній хаос душ, їхнє емоційне спустошення. Це створює гуманістичний контекст – читач бачить: війна вбиває не лише тіла, а й душі [18, с. 24-26].

Педагогічне та соціокультурне значення аналізу стилістики роману.

Вивчення стилістики такого твору як «Im Westen nichts Neues» має важливе значення: допомагає студентам усвідомити, як мова формує ставлення до війни; сприяє розвитку медіаграмотності – розпізнаванню мілітаристичних чи пропагандистських прийомів у сучасних текстах; поглиблює розуміння історичної пам'яті, гуманізму, наслідків воєн; викликає етичне осмислення – через мову пережити чужу трагедію, зрозуміти ціну миру.

Стилістичні прийоми в романі Ремарка – не просто художнє оформлення. Вони є інструментом ідейного впливу, через який автор проголошує, що війна – це катастрофа для людини, її душі, її гідності. Метафори, зооморфізми, натуралізм, синтаксична організація, детальність описів – усе це створює антивоєнний наратив, руйнує героїчні уявлення і формує гуманістичну пам'ять.

Отже, аналіз стилістичних прийомів у романі – невід'ємна частина розуміння ідейного змісту «На Західному фронті без змін». Без аналізу мови роману – неможливо збагнути повну глибину антивоєнного послання Ремарка.

2.5. Лексико-стилістичні доміанти роману Ремарка «На Західному фронті без змін»

Роман Еріха Марії Ремарка «На Західному фронті без змін» належить до найвпливовіших антивоєнних творів ХХ століття. Його сила полягає не лише у тематиці чи сюжеті, а передусім у мові, саме через мову автор формує потужний гуманістичний ідейний зміст. Стиль Ремарка поєднує реалізм, психологізм, документальність і поетичні фігури, що дозволяють передати

внутрішній світ солдата, розкрити дегуманізацію війни та трагедію «втраченої генерації».

Стилістичні засоби роману – це не прикраса тексту, а механізм осмислення війни, своєрідна оптика, через які читач переживає досвід фронтовика. Тому аналіз функції тропів, фігур, ритму, лексики та образів є ключем до інтерпретації його ідейного змісту.

Надамо загальну характеристику стилю Е.М. Ремарка.

Стилю Е.М. Ремарка властиві такі риси:

- емоційна лаконічність – короткі фрази, що нагадують фронтові звіти, створюють атмосферу документальності.
- натуралістичні деталі – точні, тілесні образи війни.
- контрасти – між домом і фронтом, юністю й смертю, природою й руйнуванням.
- психологізм – внутрішні монологи, переживання, спалахи пам'яті.
- антивоєнний смисл через мову – за допомогою стилістики Ремарк викриває міф про «героїчну війну» [23, с.45-53].

Лексичні домінанти роману як основа стилістичного впливу:

Лексика смерті й руйнування. Одним із головних лексичних полів є поле смерті, яке створює атмосферу постійної загрози.

Приклад (метафоричне уособлення смерті):

«*Der Tod stand hinter uns*» [41, s.94].

Функції: створення відчуття фатальності; перетворення смерті на постійного супутника; формування антивоєнного світогляду.

Лексика дегуманізації та зооморфізм. Солдати не сприймають себе як «герої», їхнє життя зведене до інстинктів.

Приклад (зооморфне порівняння):

«*Wir krochen wie Ratten*» [41, s. 58].

Функції: підкреслює втрату людської гідності; руйнує романтичні уявлення про фронт; виступає етичною категорією: війна принижує людину.

Армійський жаргон і документальність.

Слова *Granate, Schützengraben, Unterstand, Feldwebel, Stellung* формують «мову фронту» [76].

Функції: створюють реалістичну атмосферу; показують, що мова війни – це мова страху та техніки; відділяють солдат від мирного світу.

Тропи в романі та їхні ідейні функції: метафора. Метафора у Ремарка – це спосіб емоційного впливу. Вона не поетизує війну, а загострює жорстокість реальності.

Приклад:

«*Der Himmel brannte*» [41, s. 37].

Функція: створення образу апокаліпсису, війна як всепоглинаюче пекло.

Персоніфікація.

Смерть, страх, війна – суб'єкти, що переслідують солдата.

Приклад:

«*Die Granaten heulen*» [41, s. 51].

Функція: підсилення відчуття, що війна має власну жорстоку волю.

Порівняння.

Порівняння використовуються для реалістичності та посилення дегуманізації.

Приклад:

«*Wir zittern wie Espenlaub*» [41, s. 73].

Функція: передача страху, крихкості, безсилля.

Стилістичні фігури як засоби емоційного впливу:

Антитеза.

Ремарк часто протиставляє:

фронт – і дім

юність – смерть

природу – руйнування

Приклад:

«*Es war Sommer, und wir starben*» [41, s. 112].

Функція: показ трагізму війни, що руйнує природний порядок життя.

Градація. Наростання страху чи напруги.

Приклад:

«*Wir hören erst ein Pfeifen, dann ein Sausen, dann den Einschlag*» [41, s. 49].

Функція: створення ритму атаки, пульсу бойового досвіду.

Анафора та повтори.

Повторювані слова створюють емоційність і фіксують важливі теми – втрату, страх, безнадію.

Приклад:

«*Wir warten. Wir frieren. Wir hoffen*» [41, s. 85].

Функція: передача рутини війни. Синтаксис як відображення психологічного стану героя. Короткі фрази та парцеляція. Під час боїв синтаксис фрагментується.

Приклад:

«*Die Granaten. Der Rauch. Der Schrei*» [41, s. 60].

Функції: відтворює хаос; показує сприйняття світу солдатом як набору шоків; створює «телеграфний стиль», властивий документу. Довгі фрази – для опису спогадів. У мирних епізодах стиль стає плавнішим.

Приклад:

«*Ich erinnerte mich an den Duft der Birnbäume...*» [41, s. 122].

Функції: створення контрасту мир/війна; нагадування про втрачений світ; посилення ностальгії.

Психологізм і внутрішній монолог. Внутрішній монолог формує особистісний вимір роману.

Приклад:

«*Was sind wir? Kinder? Soldaten? Tiere?*» [41, s. 112].

Функції: розкриває кризу ідентичності; формує гуманістичний зміст твору; ставить моральні запитання перед читачем.

Образи природи та їхня стилістична функція. Природа у романі – не тло, а система контрастів. Природа як опозиція війни.

Приклад:

«*Die Wiesen duften, als ob es keine Front gäbe*» [41, s. 139].

Функція: нагадування про нормальний світ, з якого солдата вирвано.

Природа як індикатор психологічного стану. Пейзажі часто віддзеркалюють настрій героя.

Приклад:

«*Der Himmel ist grau wie Zinn*» [41, s. 67].

Функція: створення атмосфери безнадії.

Стилістика дегуманізації як ключ до антивоєнного змісту. Ремарк засуджує війну не декларацією, а стилем. Мова – це доказ.

Війна:

- знищує людську індивідуальність (зооморфізм, метонімія, номінації типу Material);
- спотворює психіку (ритм, уривчастий синтаксис);
- перетворює людину на «номер», «солдата», «тіло»;
- руйнує природний порядок життя (антитези, контрасти).

Саме стилістична система роману і створює його головну ідею: війна – не подвиг і не історична необхідність, а трагедія, що руйнує людину зсередини.

Стилістичні прийоми у романі Ремарка виконують не другорядну, а ідейно-концептуальну функцію. Автор формує філософський зміст твору через метафори, порівняння, контрасти, ритм, жаргон, натуралізм, внутрішні монологи:

- війна дегуманізує;
- війна знищує покоління;
- війна руйнує фізично й морально;
- війна є антигуманною у своїй суті.

Мовна форма – це ідейна форма, тому роман і досі має сильний антивоєнний ефект.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Проведений аналіз лінгвістичних і стилістичних засобів у романі Е. М. Ремарка засвідчує, що дегуманізація в художньому світі твору є не лише тематичним ядром, але й системною мовною стратегією, яка реалізується через низку послідовно вибудованих мовностилістичних прийомів. Передусім, автор застосовує метафоричні перенесення, порівняння та метонімію, що дозволяють відтворити поступове перетворення людини на функцію військової машини. Назви предметів озброєння, техніки чи військових дій часто заміщують позначення людських почуттів, що сприяє редукції індивідуальності та емоційного виміру персонажів.

Значне місце у творенні дегуманізуючого ефекту займає знеособлена лексика, зокрема узагальнювальні форми «ми», «солдати», «фронт». Вони нівелюють індивідуальні історії та підкреслюють розчинення особистості у масі. Цьому додатково сприяє використання дієслів із семантикою механічності (функціонувати, працювати, просуватися), що описують людську поведінку в термінах технічних або виробничих процесів. Такий підхід формує образ солдата як елемента безликої воєнної структури.

Важливою групою стилістичних засобів є контрастивні опозиції, що вибудовують межу між світом мирного життя та фронтовою реальністю. Ремарк цілеспрямовано формує протиставлення «людського» та «нелюдського» через зіставлення побутових, природних або теплих емоційних образів із брутальними описами смерті, руйнування й фізичного страждання. Зміна семантичних полів посилює ефект дегуманізації, оскільки будь-які позитивні або сентиментальні спогади у романі контрастують із жорсткою реальністю війни та здаються неприродними у контексті передової.

Особливу роль відіграє еліпсис і фрагментарність синтаксичних конструкцій, що передають розпад логічного та емоційного сприйняття світу. Неповнота висловлювань, рваний ритм фраз, нагромадження коротких речень створюють текстуальний аналог психологічної травми й десемантизації

почуттів. Такий синтаксис не лише зображує психологічний стан героїв, а й підсилює загальний ефект дегуманізації, демонструючи порушення внутрішнього зв'язку між досвідом і мовним вираженням.

Експресивну вагу має і антипафосна іронія, завдяки якій Ремарк викриває абсурдність воєнних наративів. Вона спрямована проти офіційного дискурсу «честі», «героїзму» та «обов'язку», розкриваючи їхню порожність і неспроможність описати реальні страждання. Іронія у романі виконує не гумористичну, а саме критично-дегуманізуючу функцію: руйнує штучні ідеологічні конструкції, що намагаються надати війні моральної виправданості.

Таким чином, дегуманізація у творі Ремарка постає як багаторівнева мовно-стилістична система. Вона реалізується через взаємодію лексики знеособлення, метафоричної та метонімічної редукції, контрастивних полів, синтаксичної фрагментації та іронічної деструкції пафосу. Сукупність цих прийомів дозволяє авторові створити художньо переконливу картину руйнування людської особистості війною, підкреслити абсурдність конфлікту і сформувати один із найпотужніших антивоєнних дискурсів ХХ століття.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Поняття «мова війни» у сучасній лінгвістиці постає як міждисциплінарний аналітичний конструкт, що охоплює сукупність вербальних і невербальних засобів репрезентації війни в різних типах дискурсу – політичному, медійному, художньому, військовому та повсякденному. Лінгвістичні дослідження переконливо засвідчують, що мова війни не є нейтральним інструментом опису реальності, а виконує активну функцію формування суспільних уявлень, ціннісних орієнтацій і моделей поведінки.

У сучасних наукових підходах мова війни розглядається крізь призму критичного дискурс-аналізу, когнітивної лінгвістики, прагматики та соціолінгвістики. Особлива увага приділяється механізмам концептуалізації війни, метафоризації насильства, стратегіям дегуманізації та легітимації агресії, а також опозиціям «свій – чужий», «ми – вони», що визначають ідеологічну спрямованість висловлювань. Через мовні засоби війна подається як необхідна, неминуча або виправдана дія, що істотно впливає на суспільну свідомість.

Водночас сучасна лінгвістика наголошує на динамічному характері мови війни, її здатності адаптуватися до нових комунікативних середовищ, зокрема цифрових медіа та соціальних мереж, де мовні практики війни набувають підвищеної емоційності, поляризованості та маніпулятивного потенціалу. Це зумовлює потребу в подальших комплексних дослідженнях, спрямованих на виявлення мовних стратегій впливу та протидії пропаганді.

Поняття «мова війни» є ключовим для розуміння взаємозв'язку між мовою, владою та насильством у сучасному суспільстві. Її вивчення має не лише теоретичне, а й значне соціальне та етичне значення, оскільки сприяє розвитку критичного мислення, усвідомленню маніпулятивних мовних практик і формуванню відповідального ставлення до мовного відображення війни.

Дослідження мови війни та стилістичних засобів дегуманізації у романі Е. М. Ремарка «На Західному фронті без змін» дозволило виявити комплексну систему мовних, семантичних та дискурсивних механізмів, за допомогою яких автор моделює фронтову реальність та передає її глибоко антигуманний характер. У центрі художнього світу роману перебуває людина, поставлена в умови, що руйнують її особистість, емоційну чутливість, моральні орієнтири та здатність до співпереживання. Саме мовні засоби стають тим інструментом, що дозволяє Ремаркові з максимальною точністю відтворити процес дегуманізації людини війною.

По-перше, встановлено, що мова війни в романі – це не просто набір спеціальної лексики чи військових термінів. Вона являє собою цілісну семантичну систему, побудовану на метафоризації, знеособленні, евфемізації насильства й редукції цінності людського життя. Воєнні номінації, технічні терміни, арготизми та жаргонні вислови формують власну мовну реальність фронту, у якій солдати вимушено пристосовуються до нових правил існування, де смерть стає буденністю.

По-друге, визначено, що дегуманізація є одним із центральних стилістичних прийомів твору. Автор послідовно застосовує зооморфні, механістичні та технічні метафори, що знецінюють людське тіло, перетворюючи його на «м'ясо», «механізм» або «частину маси». Подібні образи передають руйнівний вплив війни на людину, яка втрачає індивідуальність та емоційну унікальність. Дегуманізація проявляється також у синтаксисі – коротких, уривчастих, імпульсивних фразах, що передають нервову напругу й умовність життя на фронті.

По-третє, показано, що евфемізми війни відіграють роль психологічних і дискурсивних фільтрів, які маскують страх і страждання. Такі мовні заміщення дозволяють солдатам дистанціюватися від жаху подій, але водночас створюють атмосферу відчуження, в якій життя та смерть набувають технічного звучання. Це ще більше підсилює дегуманізований характер фронтової мови.

По-четверте, встановлено, що методи дегуманізації у романі мають не пропагандистську, а гуманістичну функцію. Вони спрямовані на викриття безглуздості війни, її руйнівної сутності та несумісності з людяністю. Через стилістичні засоби Ремарк не тільки відтворює матеріальну й психологічну реальність війни, а й формує антивоєнний пафос твору, підкреслюючи абсурдність насильства та трагізм покоління, знищеного Першою світовою війною.

По-п'яте, проаналізовано, що мовна картина роману відображає глибоку кризу гуманізму. Занепад моралі, страх, відчуження й травма знаходять вираження у структурі мовлення персонажів, композиції наративу та загальній стилістиці тексту. Мова перетворюється на індикатор поглиблення психологічної та духовної деградації, спричиненої умовами окопного існування. Лексико-стилістичні домінанти роману Е. М. Ремарка «На Західному фронті без змін» формують цілісну художньо-мовну систему, спрямовану на глибоке осмислення феномену війни як антигуманного та руйнівного досвіду. Добір і організація мовних засобів у творі підпорядковані авторській інтенції деміфологізації героїки війни та викриття її екзистенційної порожнечі.

Лексичний рівень роману характеризується домінуванням семантичних полів війни, смерті, тілесного страждання, страху й відчуження. Активне використання військової термінології, просторічної та розмовної лексики, солдатського жаргону створює ефект документальної достовірності та наближає наратив до безпосереднього фронтового досвіду. Водночас контраст між побутовою, «приземленою» лексикою та абстрактними поняттями патріотизму й обов'язку підкреслює їхню фальшивість у контексті реальної війни.

Стилістично роман вирізняється лаконізмом, фрагментарністю та емоційною стриманістю викладу. Короткі, часто парцельовані речення, повтори, синтаксичні паралелізми та ритмічна одноманітність відтворюють монотонність і психологічну виснаженість фронтового існування. Важливу

роль відіграють метафори й порівняння з натуралістичним забарвленням, які посилюють образ дегуманізованого простору війни, де людина редукується до біологічної істоти, що бореться за виживання.

Окремою лексико-стилістичною домінантою є антитеза «людина – війна», реалізована через опозиції життя і смерті, минулого і теперішнього, дому і фронту. Ліричні відступи, насичені м'якою, образною лексикою, контрастують із жорсткою мовою бойових сцен і слугують засобом виявлення втраченої людяності та ностальгії за мирним буттям. Лексико-стилістичні домінанти роману Ремарка виконують не лише естетичну, а й потужну ідейно-сміслову функцію. Через мовну організацію тексту автор формує антивоєнний дискурс, у якому війна постає як простір тотальної дегуманізації, а мова – як інструмент правдивого, неміфологізованого свідчення про зламане покоління.

Отже, мова війни та стилістичні засоби дегуманізації в романі Е. М. Ремарка є ключовими елементами художнього задуму, які забезпечують глибину та достовірність антивоєнного послання твору. Вони дозволяють авторові створити цілісний дискурсивний простір, у якому показано, як війна руйнує людину не лише фізично, а й морально, психологічно та мовно. Завдяки цим засобам роман Ремарка набуває статусу одного з найвпливовіших гуманістичних творів ХХ століття, що й сьогодні зберігає свою актуальність.

Результати нашої роботи не є вичерпними і надають широкий спектр перспектив для подальших досліджень у цьому напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксененко, Д. Семантика втрати в романах Ремарка. *Науковий вісник університету Шевченка*, 2022. С. 78.
2. Антоненко В. І. Лексико-фразеологічне поле «війна» в українській та німецькій мовах. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. № 213. С. 188-193.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.
4. Белль Генріх. *Зарубіжні письменники: енциклопедичний довідник: у 2 т./ за ред. Н. Михальської та Б. Щавурського*. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2005. С.120.
5. Белза С. І. Війна і література: парадокси художнього осмислення. Київ : Дніпро, 1989. 198 с.
6. Брославська, Л. Я. Концепт «війна» в англomовній картині світу: доконцептуальні основи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2013. № 1051, Вип. 73. 2013. С. 46-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIFL_2013_73_9. (Дата звернення 5.12.2025).
7. Вишебаба П. Тільки не пиши мені про війну. К.: Видавництво Однієї Книги, 2022. 112 с.
8. Галич К.Я. Антивоєнний роман Ремарка і Гончара: Проблеми типології. Автореф. дис...к. філол. н., Запоріжжя, 2009. 20 с.
9. Горностай П. Колективна травма та групова ідентичність. Психологічні перспективи. Спецвипуск, 2012. Т.1. С. 89-95
10. Гросевич Т. Воєнний роман: історія розвитку і типологія жанру. *Філологічні трактати*. 2020. Т. 12, № 1. С. 61-72.
11. Гуменний М. Х. Майстерність психологічного підтексту (А. Барбюс, Е. Ремарк, О. Гончар). *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Філологічні науки»*, 2014. № 2. С. 76-84.

12. Гуменний М. Х., Гуменна В. Ю. Канони жанру антивоєнного роману (А. Барбюс, Е. Ремарк, О. Гончар). *Science and Education a New Dimension. Philology*, VI(53), Issue: 182, 2018 Nov. С. 14-17.
13. Гуменний М. Х., Гуменна В. Ю. Магістральні ідейно-естетичні тенденції антивоєнного роману (А. Барбюс, Е. Ремарк, О. Гончар). *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, VIII(42), I.: 242, 2020. С. 11-15.
14. Гурдуз, К. О. Жанрові маркери антивоєнного роману. *Молодий вчений. № 4 (19), Частина 1. 2015. С. 132-135.*
15. Давиденко Г. Й., Чайка О. М. Історія зарубіжної літератури ХІХ – початку ХХ століття : навчальний посібник. Київ : ЦНЛ, 2017. 400 с.
16. Дашкова К. В. Поняття «лексико-семантичне поле» і його структура. *Наукові записки міжнародного гуманітарного університету. 2020. № 33. С. 56-60.*
17. Дем'янчук Ю.І. Лінгвістика війни: виникнення, концептуалізація та вектори подальшого розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 36 (75) № 3 2025. Частина 1. С.220-236.*
18. Дерій А. Ю. Вербалізація концептів війна та ворог в романі Е. М. Ремарка «На західному фронті без змін». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 33 (72) № 5 Ч. 2 2022. С. 24-28*
19. Джеріх О. В. Гіпоконцепт «Неприродна смерть» у німецькій мовній картині світу : монографія. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 312 с.
20. Жадан М. «Війна та мова: феноменологія досвіду». Харків: Видавництво «Віват», 2020. 224с.
21. Журавська І. Зарубіжний антифашистський роман. Київ, 2003. 340 с.
22. Журба С. С. Інтерпретація проблеми «втраченого покоління» у світовій та українській літературах. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність. 2013. Вип. 1. С. 188–197.*

23. Захарченко А. В. Гуманізм та пацифізм у творчості Е. М. Ремарка. *Актуальні проблеми літературознавства*. 2019. № 28. С. 45–53.
24. Кравчук, Т. Історія і психологія у творчості Ремарка. *Наукові праці НПУ імені М. П. Драгоманова*, 2015. С. 59-70.
25. Козубенко Л. М. Концепція героя в романах Е. М. Ремарка «На західному фронті без змін», «Повернення». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 2021. Т. 32. № 2. С. 173-177.
26. Кочерган М. П. Вступ. до мовознавства. К., 2000. С. 18–34.
27. Левицька Н. В. Лексико-стилістичні особливості антивоєнної прози Е. М. Ремарка та проблеми їх перекладу. *Scientific Journal Current of Linguistics and Translation Studies*, 2023. С. 65–68.
28. Левчук Г. Психологія війни в європейській літературі. *Літературознавчі дослідження*, 2021. С.51-55.
29. Лех І. Тема «втраченого покоління» в романах Е. М. Ремарка. *Нова генерація: збірник тез студентських досліджень*. Житомир, 2021. С. 40–43.
30. Литвинова, І. Інтерпретація символів в романах Ремарка. *Проблеми сучасного літературознавства. Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*. 2021. С.95-99.
31. Лопушін Ю.П. Система образів роману Еріха Марії Ремарка «На західному фронті без змін» курсова робота, Київ. 2023 рік. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/4773/%d0%9b%d0%be%d0%bf%d1%83%d1%88%d1%96%d0%bd%20.pdf?sequence=1> (дата звернення: 6.10.2025)
32. Лотман Ю. Текст у тексті. Антологія світової літературно-критичної думки. ХХ ст. 2 вид. доповн. Львів: Літопис, 2002. С.581.
33. Лотман Ю. М. Семіосфера. – Санкт-Петербург : Искусство-СПБ, 2000. – 704 с. Геллер Г. Хаос і культура: семіотика катастрофи. Питання літературознавства. 2004. № 68. С. 45–58.

34. Любчак Є. Роман Е. М. Ремарка «На Західному фронті без змін» у контексті літератури «втраченого покоління». *Сучасні проблеми лінгвістики, літературознавства та методики викладання мови і літератури*. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. С. 89–90.
35. Мельник О. М. Військова метафорика в німецькомовному політичному дискурсі. *Вісник ЛНУ ім. Франка*. 2019. № 67. С. 55 – 63.
36. Молева С. «Психологічні аспекти антивоєнної прози Е. М. Ремарка». Дисертація. URL: <https://rep.kn.edu.ua/xmlui> (дата звернення: 10.11. 2025).
37. Павлішена Л. В., Швець Т. В. Тема «невтраченого покоління у збірці Павла Вишебаби «Тільки не пиши мені про війну». *Scientific journal Current issues of linguistics and translation studies*. 2023. Вип. 27. С.83-88.
38. Патріарх В. Безіменність як прийом поезики в романі Е. М. Ремарка «Im Westen nichts Neues». Розділ II. Проблеми лінгвістики тексту, дискурсології, когнітивної лінгвістики. *Лінгвістичні студії*. Вип. 50. 2025. С.119-133.
39. Пономаренко І. Особливості персонажного світу романів Е.-М. Ремарка. *Філологічні витoki: Актуальні проблеми сучасної іноземної філології*: матеріали IV Всеукраїнської заочної студентської науково-практичної конференції, Рівне: РДГУ, 2016. С. 196–203.
40. Ремарк, Е. М. На Західному фронті без змін. Пер. з нім. К. Гловацької. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 240 с
41. Ремарк Е. М. Im Westen nichts Neues. Köln : Kiepenheuer & Witsch, 2016. 304 S.
42. Романчук С. М. Образ «втраченого покоління» у творчості Еріха Ремарка: сучасні координати висвітлення. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/139/4069/85001?inline=1> (дата звернення: 07.12.2025).
43. Салтанова І. М. Деякі структурні ознаки творчої манери Ремарка. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*, 2012. Вип. 30. С. 259-263.
-

- 44.Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля. К, 2008. 711 с.
- 45.Ситченко А. Визначення індивідуального стилю письменника на основі структурування поняття. *Дивослово*, 2002. № 5. С. 48–50.
- 46.Сняданко Н. Етвуд М. Dialogues on War/ Діалоги про війну. URL: <https://pen.org.ua/dialogues-on-war-dialogy-pro-vijnu-natalka-snyadanko-i-margaret-etvud-video>_(дата звернення: 9.12. 2025).
- 47.Стеф'юк І. Перша світова війна як суспільна норма та суспільна аномалія (філософський та літературознавчий). *Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія*, 665-666, 2013. С.120-125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_fil_2013_665-666_23. (дата звернення: 8.12. 2025).
- 48.Фейхтвангер Л. Зарубіжні письменники: енциклопедичний довідник у 2 т. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2006, С. 659.
- 49.Хом'як Т. Світові війни очима Е. М. Ремарка. *Всесвітня історія та культура в навчальних закладах України*. 2005. № 6. С. 29-31.
- 50.Чайка О. М. Проблема «втраченого покоління» у творчості Е. М. Ремарка. Глухів, 2007. 46 с.
- 51.Черниш Н. Антивоєнна романтична філологія Еріха Марії Ремарка. *Теоретична та дидактична філологія*. 2019. № 29. С. 134–140.
- 52.Швачко С.О. Стилїстика німецької мови. навч. посіб. для студ. факульт. іноз. мов ВНЗ. Суми: Видавництво Сум ДПУ імені А.С. Макаренка, 2011. 120с.
- 53.Яценко Т. Мова війни: дискурс, маніпуляції, пропаганда. Львів: Видавництво ЛНУ, 2020. 76 с.
- 54.Bandura, A. Moral Disengagement: How People Do Harm and Live with Themselves. Macmillan, 2016.
- 55.Bittner A. Lexikon der militärischen Grundbegriffe. Berlin : Mittler, 2012, 410 S.
- 56.Böll H. Werke. Köln : Kiepenheuer & Witsch, 1995.

57. Burger H. *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2010.
58. Caruth Cathy. *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative and History*, The Johns Hopkins University Press, 1996. Twentieth Anniversary Edition, with a New Preface (forthcoming 2016). P.114-117.
59. Demasi M. «Language of War and Dehumanization». *Journal of Linguistic Anthropology*, 2017.
60. Eisfeld J. *Sprache im Krieg*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2014. 310 S.
61. Györi G. *Language and War: A Cognitive Linguistic Approach*. Amsterdam: Benjamins, 2010. 289 p.
62. Haslam Jonathan. (2024) *Hubris: The American Origins of Russia's War against Ukraine*. Bloomsbury, 368 p.
63. Haslam, N. «Dehumanization: An Integrative Review». *Personality and Social Psychology Review*, 2010.
64. Lakoff G. *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press, 2003.
65. Luger H.-H. *Stilistische Grammatik des Deutschen*. München: Fink, 2005.
66. Morrissey S. L. *Im Westen nichts Neues and Johnny Got His Gun: The Success of the First World War. Anti-War Novel through Controversy and Depictions of Pain*. Master's Thesis, 2011.
67. Neumann B. *Literatur und Krieg: Perspektiven der literarischen Kriegsdarstellung im 20. Jahrhundert*. Stuttgart, Metzler. 2010.
68. Remarque, E. M.. *Im Westen nichts Neues*. Berlin: Verlag Kiepenheuer & Witsch; Ullstein AG. 1971. 215 p. URL: https://ivannikovairina.files.wordpress.com/2012/10/remarque_im_westen_nichts_neues_pdf.pdf (дата звернення: 18.11.2025).
69. Scheler M. *Die Stellung des Menschen im Kosmos*. Bonn: Bouvier Verlag, 1928. 112 S. Levinas E. *Totalité et infini*. Paris: Kluwer Academic, 1961. 347 p.
70. Schmitz U. *Kriegsmetaphern im politischen Diskurs*. Tübingen : Narr, 2011.
71. Strelka J. P. *Der Stil Remarques*. Bern : Francke Verlag, 1963. 180 S.

72. Toghiani J.A. All Quiet on the Western Front: a phenomenological investigation of war. Critical Survey, 2004.
73. Tucholsky Kurt. Gesamtausgabe. Texte und Briefe. Band 8: Texte 1924, Rowohlt Verlag GmbH, Reinbek, Hamburg, 1999. S.498.
74. van Dijk T. Ideology and Discourse. Cambridge: CUP, 2006.
75. Wodak, R., Meyer, M. Methods of Critical Discourse Analysis. SAGE, 2009.
76. Wahrig Deutsches Wörterbuch. Gütersloh/München: Wissen Media Verlag GmbH, 2011. 1728 S.
77. Wengeler M. Feindbilder und Politische Sprache. Wiesbaden : Springer VS, 2014. 221 S.
78. Zifonun G. Sprachbilder des Krieges: Semantik, Metaphorik und Diskurs. Mannheim: Institut für Deutsche Sprache, 2010. 265 S.

Додатки

АНОТАЦІЯ

ДМИТРІВ У.М. «МОВА ВІЙНИ ТА СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ДЕГУМАНІЗАЦІЇ У РОМАНІ Е. М. РЕМАРКА «НА ЗАХІДНОМУ ФРОНТІ БЕЗ ЗМІН»

Зазначена тема сьогодні є як ніколи раніше актуальною, оскільки після невинного і цинічного повномасштабного вторгнення росії в Україну 24.02.2022 року, тема «війни» зараз кожному дуже болить. Війна є найбільшою трагедією людства, а її почерк у всі часи залишає кривавий слід, невинні рани та шрами, які залишаються назавжди. У роботі проаналізовано вплив війни на психіку і життя особистості, особливості психологічної трансформації головних персонажів роману впродовж війни та розкриття внутрішнього світу тих, хто став частинкою «втраченого покоління».

Здійснено аналіз мовно-стилістичних засобів у процесі створення портрету персонажів (лексичних, граматичних, стилістичних засобів та психологічних прийомів). Автором досліджено особливості антивоєнного дискурсу у німецькій літературі. Розглянуто роль Е. М. Ремарка у формуванні антивоєнного дискурсу, мовні і стилістичні прийоми, за допомогою яких Ремарк розкриває антивоєнну ідею через образ дегуманізованої людини. Виокремлено ключові групи мовних засобів, що передають дегуманізацію суспільства; простежено функціональну роль цих засобів у побудові образів і створенні емоційного ефекту.

Автором також проаналізовано труднощі, які виникають під час перекладу мовно-стилістичних прийомів, зокрема у відсутності аналогів, неоднозначності тлумачення та врахування культурних відмінностей.

Ключові слова: антивоєнний дискурс, війна, дегуманізація, дегуманізована людина, мовно-стилістичні прийоми, втрачене покоління, стратегії перекладу, емоційне забарвлення.

ABSTRACT

DMYTRIV U. M. «THE LANGUAGE OF WAR AND STYLISTIC MEANS OF DEHUMANIZATION IN E. M. REMARQUE'S NOVEL ALL QUITE ON THE WESTERN FRONT»

This topic is more relevant today than ever before, because after Russia's unjustified and cynical full-scale invasion of Ukraine on February 24, 2022, the topic of “war” is now very painful for everyone. War is the greatest tragedy of humanity, and its mark leaves a bloody trail, unhealed wounds and scars that will remain forever. The work analyzes the impact of war on the psyche and life of the individual, the peculiarities of the psychological transformation of the main characters of the novel during the war, and the revelation of the inner world of those who became part of the «lost generation».

Analysis of linguistic and stylistic means used in the process of creating character portraits (lexical, grammatical, stylistic means, and psychological techniques) was carried out. The author examined the peculiarities of anti-war discourse in German literature. The role of E. M. Remarque in the formation of anti-war discourse, linguistic and stylistic techniques used by Remarque to reveal the anti-war idea through the image of a dehumanized person were considered. Key groups of linguistic means that convey the dehumanization of society are identified; the functional role of these means in building images and creating an emotional effect is traced.

The author also analyzes the difficulties that arise when translating linguistic and stylistic devices, particularly in the absence of analogues, ambiguity of interpretation, and consideration of cultural differences.

Keywords: anti-war discourse, war, dehumanization, dehumanized person, linguistic and stylistic devices, lost generation, translation strategies, emotional coloring.

